

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

Diplomová práce
STÁT A PRÁVO V RUSKU
V PŘEDVEČER ŘÍJNOVÉ REVOLUCE

Markéta Dvořáková

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra právních dějin

Studijní program: Právo a právní věda

Studijní obor: Právo

Diplomová práce

STÁT A PRÁVO V RUSKU

V PŘEDVEČER ŘÍJNOVÉ REVOLUCE

Markéta Dvořáková

Vedoucí práce: JUDr. PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.

Plzeň

2021

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Markéta DVOŘÁKOVÁ**
Osobní číslo: **R16M0047P**
Studijní program: **M6805 Právo a právní věda**
Studijní obor: **Právo**
Téma práce: **Stát a právo v Rusku v předvečer Říjnové revoluce**
Zadávající katedra: **Katedra právních dějin**

Zásady pro vypracování

1. Úvod
2. Právní události druhé poloviny 19. století
3. Počátek 20.století a revoluční tendence
4. Stát a právo v revolučním roce 1917
5. Závěr

Rozsah diplomové práce:

Rozsah grafických prací:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

1. Pelikán, Dragutin. Dějiny ruského práva. Vyd. 1. Praha : C.H. Beck, 2000. ISBN 80-7179-432-5
2. Švankmajer, Milan. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-026-5
3. Balík, Stanislav; Balík, Stanislav. Právní dějiny evropských zemí a USA: stručný nástin. 4. rozš. vyd. Plzeň Aleš Čeněk, 2005. ISBN 978-80-7380-273-8
4. Balík, Stanislav; Balík, Stanislav. Texty ke studiu právních dějin evropských zemí a USA. Plzeň : Aleš Čeněk, 2005. ISBN 80-86898-28-8
5. Schelle, Karel; Vojáček, Ladislav a kolektiv. Právní dějiny. Vyd.2. Plzeň : Aleš Čeněk s.r.o., 2010. ISBN 978-80-7380-257-8
6. Zubov, Anderj. Dějiny Ruska 20 století-1.díl. Argo, 2014. ISBN 978-80-257-0921-4

Vedoucí diplomové práce:

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.

Fakulta právnická

Datum zadání diplomové práce: **19. února 2020**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2021**

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
vedoucí katedry

Čestné prohlášení

„Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci na téma „Stát a právo v Rusku v předvečer Říjnové revoluce“ zpracovala sama. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použila k sepsání této práce, byly řádně citovány v poznámkách pod čarou a jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury.“

V Plzni 31.03.2021

.....

Markéta Dvořáková

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu práce, panu JUDr. PhDr. Stanislavu Balíkovi, Ph.D., za jeho vedení, odbornou pomoc, konzultaci a cenné rady při zpracování této práce. Dále bych ráda poděkovala mému příteli Romanu Kalivodovi, mým kamarádům Janě Kašparové a Filipu Jelínkovi a mé rodině za podporu, pomoc a trpělivost během celého mého studia.

Obsah

Úvod.....	1
1. Historický vývoj státu a práva v Rusku do 19. století	3
1.1. Kyjevské a Moskevské knížectví.....	3
1.2. Stát a právo za absolutismu	8
2. Právní události druhé poloviny 19. století	11
2.1. Vláda a reformy cara Alexandra II.	11
2.1.1. Zrušení nevolnictví	12
2.1.2. Státní správa.....	14
2.1.3. Místní samospráva	15
2.1.4. Soudní reforma.....	16
2.1.5. Reforma policejní a vojenská.....	18
2.1.6. Některé další reformy.....	20
2.2. Antireformy Alexandra III.....	21
2.3. Právo v druhé polovině 19. století	23
3. Počátek 20. století a revoluční tendence.....	28
3.1. Předvečer revoluce.....	28
3.2. Revoluční rok 1905.....	30
3.3. Potlačení revoluce.....	33
3.4. Stolypinovy reformy	35
4. Revoluční rok 1917.....	38
4.1. První světová válka.....	38
4.2. Právo během válečného stavu.....	43
4.3. Lenin	44
4.4. Únorová buržoazně demokratická revoluce	47
4.5. Velká říjnová socialistická revoluce	54
4.6. Důležité poříjnové události do července 1918.....	60
Závěr.....	64
Resumé	66
резюме.....	67
Zdroje	68

Úvod

Ve své diplomové práci se zabývám historickým vývojem státu a práva v Rusku v období od druhé poloviny 19. století do přelomového roku 1917. Vzhledem k tomu, že historický vývoj je na sebe navázaný, považovala jsem za důležité v úvodní části popsat vývoj ruského státu a práva od prvního státního útvaru, přes feudální rozdrobenost země, až k centralizaci moci. Popisuji zde vývoj práva a kde byla čerpána inspirace při tvorbě prvních svodů a suděbníků.

Ve druhé kapitole se přesouváme do reformního období v 19. století. Představuji reformy cara Alexandra II., zodpovídám otázku, proč bylo třeba zemi reformovat a hodnotím, jak byly tyto reformy úspěšné. Poté se přesouvám do období antireforem pod vedením cara Alexandra III. Zde se zabývám důvodem vzniku antireformních nálad, stejně tak obsahem i důsledkem antireforem. V závěru druhé kapitoly rozebírám právní předpisy, které byly platné a účinné v druhé polovině 19. století. Současně se zaměřuji na nově vznikající právní úpravy.

Třetí kapitolou se přesouvám do 20. století, jehož prvních dvacet let bylo plných nepokojů, stávek, revolucí a reforem. Představuji zde nově vznikající politické stany, budování státu, zmiňuji vliv války s Japonskem, který se odrazil na revoluci v roce 1905 a samotný vývoj revoluce, co přinesla do ruského práva a státního uspořádání. S tímto obdobím jsou neoddělitelně spojené Stolypinovy reformy, o kterých v mé práci taktéž hovořím.

Na začátku čtvrté kapitoly popisují úlohu Ruska v první světové válce a novinky, které válka přinesla v oblasti práva. V této době se dostává do popředí Vladimír Iljič Lenin. Věnovala jsem mu jednu podkapitolu, neboť šlo o významnou osobu, která zasáhla do života mnoha lidí a byla důležitá pro další dějinné události. Poté řeším otázku úlohy, kterou sehrála Únorová revoluce ve vývoji ruského státu a práva. Současně rozebírám roli samotného cara v těchto událostech, včetně jeho abdikace. Dále shrnuji období mezi dvěma velkými revolucemi. Zaměřuji se na sílící moc bolševiků, vznik Prozatímní vlády a její snahy o nastolení stability země a jak byla situace ovlivňována stále probíhající válkou. Představuji osobnosti těchto událostí, shrnuji marné pokusy o bolševický puč, zaměřuji se na jednotlivé kroky, které vedly od svržení samoděržaví k převzetí moci bolševiky, v čele s Leninem.

V závěru své práce se zabývám důležitými okamžiky, které se odehrály po puči. Zaměřuji se převážně na vznik nových právních norem, posílení moci sovětů

a vznik nové vlády. Má práce končí v červenci roku 1917, kdy došlo k vyvraždění carské rodiny, a titul „car“ a moc s ním spojená navždy zmizí z ruské scény, kde vydržela přes pět století.

Má diplomová práce má za cíl přiblížit problematiku vývoje státu a práva v Rusku v období na přelomu 19. a 20. století na pozadí dějin. Současně má za cíl přiblížit okolnosti jak historické, tak právní, které vedly obyvatelstvo k touze po tak velké změně státního zřízení.

V závěru mého úvodního slova bych ráda upozornila, že Rusko až do roku 1918 užívalo juliánský kalendář. Než Rusko přešlo na gregoriánský kalendář v roce 1918, jsou veškerá data uvedena podle kalendáře juliánského, pokud není uvedeno jinak.

1. Historický vývoj státu a práva v Rusku do 19. století

1.1. Kyjevské a Moskevské knížectví

Prvním státem, který vznikl na území Ruska, byla Kyjevská Rus. Máme dvě teorie, jak stát vznikl. První zastává názor, že na území dnešního Ruska přišly kolem roku 862 našeho letopočtu severské národy, které si podmanily území a začaly tvořit svá knížectví. Seveřané pocházeli z kmene, který se nazýval Rusové (Ruotsi). Prvním knížetem byl Rjurik, který ovládl území Novgorodu. Již před příchodem seveřanů zde existovaly obchodní osady a mezi nejvýznamnější patřily Novgorod, Smolensk, Černigov a Kyjev. V roce 882 příbuzný Rjurika kníže Oleg založil raně feudální stát Kyjevskou Rus. Rjurik založil vládní dynastii Rjurikovců, kteří vládli v Rusku až do 16. století. První teorie tedy popisuje, že první stát se nejmenoval podle původních Slovanů, kteří žili na území Ruska před příchodem seveřanů, ale je znám pod jménem cizinců.¹ Druhá alternativní teorie říká, že seveřani na vznik státu neměli vůbec žádný vliv. Rusové se pojmenovali podle říčky Ros, která je pravobřežním přítokem Dněpru. Ačkoliv se k této variantě mnoho historiků nepřiklání, není pochyb, že tendence vytvoření státu zde byla již před příchodem seveřanů. Tuto druhou vlasteneckou teorii v Rusku velmi prosazovali komunisté.²

Téměř po sto letech od vzniku Kyjevské Rusi se kníže Vladimír nechal pokřtít. Byl tedy prvním křesťanským knížetem. Přestože nařídil, aby křesťanství přijali všichni obyvatelé Kyjevské Rusi, mnoho Rusů zůstalo u pohanství. Některé pohanské zvyky, příkladem zabíjení zmrzačených dětí, starých a nemocných, se udržely až do 16. století, avšak nejen z důvodu barbarství Rusů, ale i kvůli téměř věčnému hladu. Přijetím křesťanství se Kyjevská Rus přiblížila zbytku Evropy a zaostalost země se lehce zmenšila.³

Kyjevská Rus nebyla nikdy centralizovaná. Jednalo se o jakési spojení více knížectví, která ale byla relativně samostatnými celky. Jednotlivá knížectví postupně ovládal rod Rjurikovců, jejichž členové mezi sebou soupeřili o nadvládu a postupně se snažili vymanit z vlivu Kyjevské Rusi. Posledním knížetem, který si

---

¹ ŠVANKMAJER, Milan. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-183-2, str. 9-14

² PELIKÁN, Dragutin. Dějiny ruského práva, vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2000 ISBN 80-7179-432-5 str.7

³ ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-183-2 str. 10-15

dokázal udržet postavení a byl respektován, byl Vladimír Monomach (vládl v letech 1113–1125). Rozpad Kyjevské Rusi začal po smrti Vladimíra zprvu na 12–15 částí a do konce 14. století až na 250 různě velkých celků. Po rozpadu si jednotlivé celky zanechaly knížecí zřízení.⁴

Feudální rozdrobenosti, a tedy nejednotnosti a oslabené obranyschopnosti využilo mnoho národů k vojenským vpádům.⁵ Nejúspěšnější byli Mongolové ze Zlaté Hordy (státní útvar mongolské veleříše), kteří získali nadvládu nad ruskými knížaty po dobu více jak 250 let. Do roku 1242 obsadili většinu Ruských knížectví. Mongolové nejdříve území vyplnili a poté soustavně vykořisťovali. Rusové museli platit vysoké daně a muži byli odváděni do mongolských armád. Kromě dopadů hospodářských, kulturních či velkých ztrát na lidských životech, měla také přítomnost Mongolů velký dopad na vztahy Ruska se zbytkem Evropy. Knížata mohla nadále vládnout na svých územích jen za určité podmínky. Panovník neboli Chán Zlaté Hordy vydával takzvané jarlyky, což byla výsadní listina, která potvrzovala, že kníže může vládnout svému panství. Dále Mongolové přinesli do Ruska krutost v oblasti moci výkonné, která v té době neměla v Evropě obdoby a tato surovost zůstala Rusům vlastní i po osvobození se z mongolské nadvlády. Přítomnost Mongolů tedy nebyla absolutně přínosná, spíše naopak mongolská invaze způsobila tak tvrdé dopady, že vývoj státu posunula zpět.

Koncem 14. století začalo nabírat na síle Moskevské knížectví, které si postupně podmaňovalo okolní knížectví. Dařilo se mu také postupně vymanit z nadvlády Zlaté Hordy. Nadvládu se povedlo definitivně ukončit Ivanovi III. (vládl v letech 1462–1505) v roce 1480. Ivan III. začal užívat titul pán severovýchodního Ruska či přímo car.⁶

Další větví historického vývoje byl vzestup a pád Novgorodu a Pskovu. Do konce 15. století byla obě města samostatnými městskými republikami. Hlavním orgánem byl sněm svobodných občanů *Věče*, který si najímal knížete. Kníže byl plně odpovědný za svou funkci. Na přelomu 15. a 16. století byla obě města násilně

---

⁴ PELIKÁN, Dragutin. Dějiny ruského práva. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2000. ISBN 80-7179-432-5, str. 12

⁵ SCHELLE, Karel a kolektiv. Právní dějiny. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-043-7, str. 706-707

⁶ Dějiny evropského kontinentálního práva: vysokoškolská právnická učebnice. 4. upravené vydání. Praha: Leges, 2018. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-268-4, str.502-504

podrobena Moskevskému knížectví. Od té doby byl historický vývoj Ruska jednotný.⁷

Za vlády Ivana IV. Hrozného (vládl v letech 1533–1584) začala centralizace moci do rukou panovníka. Veškeré reformy, které Ivan IV. přijal, měly za cíl jediné, a to zlikvidovat bojary (šlechta) a jejich moc. Celou zemi rozdělil na *opričinu* a *zemštinu*. Opričinu tvořily strategické a nejvíce produktivní oblasti Ruska a připadala carovi. Zemštinu měli pod správou bojaři a byli sem vyhnáni z opričiny. Současně s opričinou vzniklo také *opričné vojsko*, které mělo za cíl udržet pořádek, ale také vraždilo celé rody bojarů, které se Ivanovi znelíbily.

Smrtí Ivana IV. Hrozného a nedlouho po něm i cara Fjodora I. Ivanoviče vymřela roku 1598 dynastie Rjurikovců. Po 15 letech soupeření o moc byl na trůn zvolen Michail Romanov, který založil novou dynastii. Romanovci vládli na území Ruska až do roku 1917.

Ruské raně feudální právo bylo obyčejové. Mezi nejstarší prameny patřily smlouvy, které uzavírala Kyjevská Rus s Byzancí z let 907, 911, 944 a 971. První dvě smlouvy, tedy smlouvy z roku 907 a 911, upravovaly právo ruských kupců svobodně obchodovat s Byzancí a případné spory by se řešily podle práva ruského. Některé otázky z trestního práva, případně postavení válečných zajatců, upravovala smlouva z roku 944.⁸ Obsah těchto smluv se zachoval v Nestorově letopise.⁹ Nestor byl učený mnich, který byl autorem letopisu s názvem *Pověsti dávných časů* (*Povest' vremennyh let*). Jedná se o jeden ze základních pramenů, ze kterých čerpáme historické, ale i právní poznatky.¹⁰

Za nejstarší svod ruských zákonů můžeme označit *Ruskou pravdu*. Pravděpodobně jde o soukromou sbírku, která popisuje, jak se užívalo obyčejové právo v soudní praxi.¹¹ Ruská pravda je zachována ve třech redakcích: Ruská pravda Krátká, Ruská pravda Dlouhá či Obširná a Ruská pravda Zkrácená. Krátká Pravda vznikla v 11. století, byla nejstarší a měla dvě části. První část popisovala obyčejové právo a nesla název *Pravda Jaroslava*. V druhé části, *Pravda*

---

⁷ ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-183-2, str. 25-28

⁸ SCHELLE, Karel a kolektiv. Právní dějiny. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-043-7, str. 712-734

⁹ BALÍK, Stanislav a Stanislav BALÍK. Právní dějiny evropských zemí a USA: stručný nástin. 4. rozš. vyd. Plzeň Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-273-8, str. 115

¹⁰ ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-183-2, str. 12

¹¹ PELIKÁN, Dragutin. Dějiny ruského práva. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2000. ISBN 80-7179-432-5, str. 12

Jaroslavičů, se objevily zákonodárné akty knížat. Na přelomu 11. a 12. století byla vytvořena Dlouhá či Obširná Pravda, která se dělila také na dvě části: *Ustav velikogo knjaza Jaroslava o sudach* a *Ustav Vladimira Vsevolodoviča*.¹² Ruská Pravda měla inspiraci v byzantských církevních zákonech. Je zajímavé, že ačkoliv se jedná o velice starý pramen, tak Ruská Pravda neznala trest smrti, mrzačení ani jiné kruté tělesné tresty, které v této době nebyly zcela neobvyklé. Byl ale možný souboj o pravdu žalobce se žalovaným či krevní msta. Hlavním trestem byl trest peněžní a výše trestu byla odstupňována podle postavení poškozeného.¹³

Ruskou Pravdu uplatňovali i v Novgorodě a Pskově, ale vznikla zde i jejich vlastní právní tvorba. Vrcholem právního vývoje Novgorodu i Pskovu bylo vypracování *Soudních listin*. Vznikly v 15. století a měly přibližně 120 článků. Listiny byly převážně kazuistické, i když zde byla určitá snaha některé články udělat v obecném pojetí.¹⁴ Soudní listiny upravovaly především procesní, občanské a trestní právo. Zahrnovaly také právo obyčejové, vybraná knížecí nařízení a některá ustanovení Ruské Pravdy.

Mezi další prameny ruského práva řadíme i tzv. *ústavy* (předpisy církevních institucí) a cizí zákony, které byly překládány. Jedná se o *Zákon sudnyj ljudem*, byzantské nomokánony *Ekloga* (první reforma justiniánského práva) a *Procheiron*. Zákon sudnyj ljudem, nebo také Soudní zákon pro světský lid byl sepsán na přelomu 9. a 10. století buď na území Velkomoravské říše, nebo Bulharska. První redakce, neboli krátká, měla 32 článků a druhá, dlouhá, 77 článků. Nalezneme zde ustanovení práva majetkového, rodinného, manželského, trestního a procesního. Procheiron či Příruční zákon obsahoval 40 titulů, které popisovaly právo soukromé, zaznamenávaly převážně zasnoubení, manželství, dědictví či závazky, ale i právo veřejné.¹⁵

V období feudální rozdrobenosti a vzestupu Moskevského knížectví se stále ve velké míře užívalo obyčejové právo či Ruská pravda. Nově vznikající právo reagovalo na narůstající konflikty ve všech rovinách feudální společnosti. Carové,

---

¹² BALÍK, Stanislav a Stanislav BALÍK. Právní dějiny evropských zemí a USA: stručný nástin. 4. rozš. vyd. Plzeň Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-273-8, str. 115

¹³ ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-183-2, str. 15-17

¹⁴ PELIKÁN, Dragutin. Dějiny ruského práva. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2000. ISBN 80-7179-432-5, str. 14-15

¹⁵ BALÍK, Stanislav a Stanislav BALÍK. Právní dějiny evropských zemí a USA: stručný nástin. 4. rozš. vyd. Plzeň Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-273-8, str. 69; 116; 125

kromě samostatných zákonodárných aktů, vydávali zákony spolu s dumou, popřípadě se zemským sněmem.¹⁶

Se silícím centralismem zde byly tendence k vytvoření ucelené kodifikace, a tak Ivan III. dal roku 1497 příkaz k sestavení prvního *Suděbniku* s celostátní působností. Tento kazuistický Suděbník obsahoval část ustanovení z Ruské pravdy či Pskovských soudních listů, ale přibližně polovina článků reagovala na nové poměry ve společnosti. Nově vzniklý zákoník uznával za jediného vlastníka půdy panovníka a dal základ pro definitivní znevolnění rolníků. Kodifikace se snažila sjednotit soudní a správní systém. Soudní proces byl buď tradiční ruský, tedy zahájen obviněním a projednáním věci samotné před soudem, nebo inkviziční. Před soudem byla možnost souboje konaného prostřednictvím zástupce. Objevila se zde také instituce rychlého potrestání jedince, který byl označen za nežádoucí osobu. Zajímavostí byla povinnost soudce nahradit škodu v důsledku špatného rozhodnutí.¹⁷

Obecně byl však Suděbník Ivana III. nedokonalý, a tak roku 1550 proběhla rekodifikace na příkaz Ivana IV. Nový zákoník měl 100 článků a upravoval právo obyčejové, trestní, ale i pracovní. V článku 98 bylo ustanovené právo vydávat byrokratickému aparátu příkazy, které byly následně zapisovány a ukládány. Tímto vznikly *Ukaznyje knigy prikazov*, které zapisovaly nejčastější řešení jednotlivých případů. Těmito knihami se poté mohli lidé řídit při řešení obdobné situace. Car Fjodor I. dal roku 1589 pokyn k sepsání nového zákoníku, *Suděbni cara Fjodora Ivanoviče*. Jednalo se o neoficiální zákoník, ale obsahoval novější normy *Carského suděbniku* z roku 1550 a právě proto byl hojně užíván.¹⁸ Do právních záležitostí zasahovala i samotná církev a roku 1551 vydala *Stoglav*, který řešil církevní, ale i světské záležitosti.

Masivní nárůst právních předpisů měl za následek nejen nepřehlednost, ale i velkou kolizi jednotlivých norem. Proto se zde objevovalo čím dál hlasitější volání po vytvoření svodných suděbníků. Car Alexej I. Michajlovič (vládl v letech 1645–1676), druhý Romanovec, nechal sepsat *Sobornoje uloženiye zakonov* (dále jen SUZ). Původní Alexejova představa byla, že se vytvoří originální pramen práva.

---

¹⁶ PELIKÁN, Dragutin. Dějiny ruského práva. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2000. ISBN 80-7179-432-5, str. 19-27

¹⁷ Dějiny evropského kontinentálního práva: vysokoškolská právnická učebnice. 4. upravené vydání. Praha: Leges, 2018. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-268-4, str. 504-506

¹⁸ SCHELLE, Karel a kolektiv. Právní dějiny. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-043-7, str. 735

Komise měla inspiraci čerpat z byzantských, církevních i světských právních památek, z Ruské pravdy či dřívějších ruských suděbníků a Knig Prikazov. Mezi zdroje patřil i údajně první evropský svod zákonů *Litevský statut* z roku 1529. Alexej dal na sepsání kodifikace pouze rok, a tak komise pod časovým presem spíše ustanovení opisovala, než vymýšlela nové.

Ustanovení v SUZ upravovaly smluvní, dědické, trestní a některé otázky rodinného práva. Na rodinné právo měla monopol církve, proto v SUZ nalezneme jen nějaká světská ustanovení. Nejvíce prostoru bylo věnováno trestnímu právu. Byla zde upravena ochrana cara, církve a šlechty. V řízení před soudem se více uplatňovala inkviziční řízení, a naopak se omezuje tradiční ruský soud. Tresty byly rozděleny podle sociálního zařazení pachatele a byly buď peněžní, nebo surové. Zachoval se zde institut *lichije lica*, což bylo označení osob za nežádoucí podle mínění privilegovaných osob. Rozšířily se zde skutkové podstaty trestných činů a Suděbník, jako celek, měl odstrašující charakter.

Vypracování SUZ bylo velkým krokem vpřed. Byla zde velká snaha o systematizaci a srozumitelné jazykové vyjádření. SUZ byl rozdělen do 25 hlav a 967 článků. Po schválení byl okamžitě vytištěn, což do této doby nebylo vůbec běžné. Dříve se nové právní normy vyhlašovaly ústně na trzích nebo se opisovaly pro úřední potřeby. Nešťastné však bylo, že většina obyvatelstva byla negramotná a nově vytištěný zákoník si nemohla přečíst. Tento svod zákonů byl nahrazen až v roce 1835 novou úpravou. To, že Rusům stačil po staletí stejný zákoník, svědčí o velké zaostalosti národa.^{19 20}

1.2. Stát a právo za absolutismu

Během vlády prvních Romanovců došlo k upevnění státu a státní moci. Roku 1654 byla připojena Ukrajina na základě Perejeslavské smlouvy. V druhé polovině 17. století čelila země neustálým nepokojům a občanským povstáním. Hlavním důvodem nepokojů byla nelibost poddaných, kteří byli utiskováni velkými vlastníky půdy.

---

¹⁹ Dějiny evropského kontinentálního práva: vysokoškolská právnická učebnice. 4. upravené vydání. Praha: Leges, 2018. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-268-4, str. 510-512

²⁰ SCHELLE, Karel a Eduard VLČEK. Obecné dějiny státu a práva v dokumentech. Brno: Masarykova univerzita, 1994. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80.210-0921-7, str. 28-37

Nepokoje se povedly uklidnit až nástupem na trůn mocného cara Petra I. Velikého, který se stal prvním absolutistickým panovníkem. Svou moc opřel o vojsko a tím se mu povedlo potlačit nepokoje v zemi. Pochopil ale, že země potřebuje reformovat.²¹ Během vlády se Petrovi povedlo mnoho vojenských vítězství. Jedním z nejdůležitějších vojenských úspěchů bylo získání přístupu k Baltskému moři, kde roku 1703 založil nové město *Petrohrad*. Ke stavění nového centra povolával každý rok kolem 40 tisíc pracovníků. Několikrát zastavil jakékoliv jiné zednické práce, aby se mohli účastnit budování velkoměsta. Deset let po založení sem přesunul centrum celé říše. Petrohrad byl hlavním městem až do začátku 20. století.²²

Petr I. založil nové byrokratické orgány, které byly plně podřízené carovi. Jedním z nich byl *Senát*, nahrazující bojarskou dumu, která do této doby zastávala post nejvyššího vládního orgánu složeného ze zástupců feudální aristokracie. Senát byl nově nejvyšším soudním a zákonodárným orgánem. Dalším novým orgánem byla kolegia, což byly moderně pojaté vládní úřady. Petr se snažil udělat mnoho reforem, které by mu přinesly zisk pro státní pokladnu. Nejdůležitější reformou bylo zavedení *daně z duše*. Každá duše, tedy osoba mužského pohlaví, měla povinnost platit daň. Výsledkem této nové daně bylo rovnoměrné rozložení daňové zátěže. Touto daní byli zatíženi všichni obyvatelé Ruska kromě šlechticů a duchovních.²³

Největší reformy se týkaly vojenství a armády. Novou institucí byl takzvaný *věčný voják*. Každá vesnice byla povinna vysílat rekruta do armády. Zároveň měla povinnost odvádět daň, ze které se hradil vojákův žold, výzbroj a výstroj. V případě, že voják zběhnul, byl zabit, nebo zmrzačen, vesnice byla povinna vyslat nového muže.²⁴ Povinnost vyslat jednoho rekruta připadalo na každých 20 usedlostí. Lidé z bohatší měšťanské vrstvy se mohli z rekrutované povinnosti vykoupit. Novou povinností bylo také ubytování vojenských oddílů, což zpravidla zruinovalo celé město či vesnici, kde byla povinnost uplatňována.

---

²¹ SCHELLE, Karel a kolektiv. Právní dějiny. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-043-7, str. 712-714

²² RITTER, Ludvík a USTRJALOV, Nikolaj Gerasimovič. Dějiny ruské od nejstarších dob až do nejnovějšího míru pařížského. V Praze: Tisk a náklad Jar. Pospíšila, 1857. s. 181. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:b8a7b197-681c-45f7-9783-a273d3802424>

²³ PELIKÁN, Dragutin. Dějiny ruského práva. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2000. ISBN 80-7179-432-5, str. 29-37

²⁴ ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-183-2, str. 109

Jediné ucelené kodexy, které Petr Veliký vydal, se týkaly vojenského zákonodárství. Roku 1715 vydal *Vojenský artikul a Krátký popis procesů*. Inspiraci čerpal hlavně z Německa. Bohužel však bylo převzato mnoho německých termínů, díky kterým se stal text nesrozumitelný. Vojenský artikul byl komplexní trestní vojenský zákoník. Byl zde kladen důraz na dodržení disciplíny a v případě porušení nařízení se ukládaly surové sankce. Nalezneme zde také pravidla pro vojenské trestní řízení, které bylo inkviziční. Procesní strany neměly žádná práva, dokonce bylo povoleno mučení i mučení svědků. Hlavní úlohou soudu bylo důsledně aplikovat vůli samotného cara. Petr měl vidinu, že by mělo být Rusko vedeno jako kasárna. Proto vojenské normy platily a užívaly se i v civilní rovině.

V 18. století se z absolutismu stává osvícenský absolutismus. Nejdůležitější představitelkou tohoto období byla Kateřina II. Veliká. Carevna byla výjimečně vzdělaná, kosmopolitní a velmi schopná panovnice. Během své vlády se snažila Rusko postavit do čelních pozic napříč všemi mocnostmi. Sepsala Velkou instrukci, která měla sloužit jako základ pro vytvoření nové ucelené kodifikační sbírky, ke které ale nedošlo. Domnívala se, že absolutismus musí stát i na šlechtě a bohatých vrstvách, a tak jim rozšířila pravomoci.²⁵ Vydala *Darovací listinu šlechtě*, díky které byla šlechta osvobozena od povinné služby státu i od daní. Šlechta byla přislíbena dědičnost půdy. Šlechta nesměla být také fyzicky trestána a bylo jim zaručené právo na samosprávu. Kateřina II. Veliká vydala také *Darovací listinu měštům*, která měštům zaručovala právo na samosprávu.²⁶ Provedla také reorganizaci gubernií a celou zemi rozdělila na 50 gubernií. V neposlední řadě také provedla soudní reformu. V jednotlivých guberniích byly zřízeny dvoustupňové stavovské soudy. Šlechtici, měšťané a rolníci měli každý svůj soud. V guberniích byl také zřízen soud svědomí, který byl určen pro smírcí a bagatelní záležitosti. Obecné soudy byly rozděleny na dvě oddělení, občanské a trestní. Nejvyšší soudní instancí byl Senát. I po reformě byly ale soudy velmi zaostalé a až do reformy v roce 1864 byly symbolem zaostalosti země.

---

²⁵ PELIKÁN, Dragutin. Dějiny ruského práva. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2000. ISBN 80-7179-432-5, str. 35-40

²⁶ PEČENKA, Marek a Bohuslav LITERA. Dějiny Ruska v datech. Praha: Dokořán, 2011. ISBN 978-80-86569-14-7, str. 104

2. Právní události druhé poloviny 19. století

Na konci 18. století bylo Rusko největším světovým výrobcem textilu a první v produkci litiny. Vstupovalo do 19. století jako světová velmoc i přesto, že bylo v mnoha směrech těžce zaostalé. Přetrvávalo zde nevolnictví a feudální společnost. Ačkoliv mělo Rusko pár pokrokových i osvícenských panovníků, společnost téměř nikdy nebyla připravena na změny, které se carové snažili protlačit seshora. S příchodem průmyslové revoluce se zaostalost země ještě více prohloubila a Rusko moderní trendy nestíhalo. V první polovině 19. století byla také velká neúroda a hlad. Od roku 1825 byl carem Mikuláš I., který byl velkým popíračem jakéhokoliv pokroku. Carská záliba byla řešení problémů odkládat, co nejdál to šlo.

„Počátkem padesátých let 19. století vyvíjelo se carské Rusko přesně podle zákona, že každý špatný režim se snaží kompenzovat neúspěchy své vnitřní politiky vnější expanzí, která má být zároveň i zbraní proti opozičním a nespokojeným živlům v zemi. Špatné svědomí z neschopnosti řešit problémy říše mělo být přehlušeno úspěchem zahraniční politiky.“²⁷ Car Mikuláš I. byl přesvědčen o síle a nezlomnosti své země. Rusko nebylo oslabeno revolučním rokem 1848, jako zbytek Evropy a nebylo zmitáno anarchisty, jako tomu bylo v Turecku. Byl proto přesvědčen, že je vhodný čas atakovat Balkán. V první chvíli to vypadalo, že Rusové velmi rychle zvítězí, nicméně roku 1854 vyhlásila Anglie s Francií Rusku válku. Hlavními centry bitev se staly Krym a Kavkaz a tato válka vstoupila do historie pod pojmem *Krymská válka* (1853-1856). Rusko na válku s velkými mocnostmi nebylo připravené ani vojensky ani ekonomicky. Do ohnisek bitvy nevedly železnice a na moři vítězily nad ruskými plachetnicemi anglické lodě poháněné parními stroji. Dne 18. března 1856 Rusové podepsali mírovou smlouvu v Paříži, kterou formálně skončila Krymská válka.

2.1. Vláda a reformy cara Alexandra II.

Rok před skončením Krymské války car Mikuláš I. zemřel a na trůn nastoupil car Alexandr II. Nikolajevič (vládl v letech 1855–1881). Po tak kruté porážce, kterou Rusko utrpělo v Krymské válce, definitivně ztratilo jakékoliv

---

²⁷ ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-183-2, str.255

postavení v Evropě. Car Alexandr II. hned od nástupu na trůn věděl, že je země v hluboké krizi a je potřeba ji reformovat, aby se přiblížila Evropě. Car byl sice pokrokový a novým reformám alespoň ze začátku otevřený, ale nevedly ho k tomu vnitřní představy o moderním státu, či vyšší zájmy. Neměl žádný reformní plán. K reformám ho dovedla tři základní fakta. Za prvé samotná prohra v Krymské válce, která odhalila zaostalost celého státu. Za druhé ruská politická bezmocnost v Evropské politice.²⁸ A za třetí v Rusku docházelo čím dál častěji k rolnickým bouřím, a nepokojům. Jen v letech 1855–1860 jich proběhlo přibližně 474.

2.1.1. Zrušení nevolnictví

Reformy Ruska začal brát vážně teprve car Alexandr II. Od reform si obecně sliboval odstranění přežitků feudalismu, zbavení závislosti nevolníků na šlechtě, ale i uvolnění politických a společenských zájmů. Otázka nevolnictví byla nejdůležitější. Proto hned v prvním roce své vlády nechal vzniknout výbory, které měly tuto problematiku projednat. Byl zastáncem názoru, že je lepší nevolnictví zrušit seshora než čekat, až se zruší samo ze zdola.²⁹ Alexandr nebyl natolik autoritářský a rozhodný, aby vše rozhodoval sám. Zajímaly ho názory šlechtických velkostatkářů, a protože zde byli jak zastánci, tak odpůrci rolnické reformy, byl výsledný carův ukaz (carský výnos či nařízení) jakýmsi kompromisem.

Šest let po vzniku výborů, tedy roku 1861, byl vydán ukaz *O nejmilostivějším darování nevolníkům práv svobodného rolnického stavu a o tom, jak budou zaopatřeni*. Tato reforma se týkala přibližně 21 miliónů obyvatel mužského pohlaví. Rušilo se dosavadní nevolnictví a vymezilo se právní postavení nově svobodných rolníků. Byla zde také upravena pravidla pro odkup půdy a reforma dala základ vzniku správních rolnických organizací. Rolníkům byla nově přiznána osobní i majetková práva. Mohli nově vlastnit soukromý majetek, podnikat či obchodovat, popřípadě se mohli nabízet i jako pracovní síla. Nově nemohli být rolníci prodáváni či jim šlechta nesměla zasahovat do rodinných záležitostí.³⁰

---

²⁸ ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-183-2, str. 255-263

²⁹ SKŘEJPKOVÁ, Petra a Ladislav SOUKUP. Nedemokratické právní systémy ve vybraných státech Evropy první poloviny 20. století: příspěvek k aplikaci "Principů" E.F. Smidaka. [Praha]: Havlíček Brain Team, 2011. Avenira edice. ISBN 978-80-87109-24-3, str. 104

³⁰ ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-183-2, str. 257-260

S osvobozením rolníků souvisela problematika přerozdělení půdy. „Statkáři si zachovávají vlastnická práva na všechnu půdu jim patřící, ponechávají rolníkům za stanovené povinnosti v trvalém užívání jejich usedlost, a nad to, k zabezpečení jejich života a plnění jejich povinnosti k vládě, v podmínkách stanovené množství orné půdy a jiných příhodných míst. Za užívání tohoto pozemkového přídělu jsou rolníci zavázáni plnit ve prospěch statkářů v podmínkách stanovené povinnosti. V tomto stavu, který je přechodný, rolníci jsou nazýváni dočasně zavázanými.“³¹

Z tohoto úryvku z reformy o zrušení nevolnictví tedy můžeme odvodit, že rolníci měli nárok na odkup území, kde měli usedlost a statkáři jim následně přidělili půdu, kde mohli hospodařit. Půda mohla být přidělena buď jednotlivci, nebo do vlastnictví občin (společenství rolníků na půdě jednoho statkáře), což byla častější varianta. Přidělená půda byla stále ve vlastnictví statkáře, dokud nedošlo k výkupu od rolníků. Do doby odkoupení půdy, byl rolník v postavení přechodně závislém. Těmto přechodně závislým rolníkům zůstala povinnost platit poplatky (přibližně 8–12 rublů z jednoho přídělu) a povinná práce na půdě statkáře. Muži ve věku od 18 do 55 let museli pracovat 40 dnů ročně, ženy pak 30 dnů ročně ve věku od 17 do 50 let života. V případě, že rolníci nebyli schopni pracovat po dobu šesti měsíců, příděl půdy jim byl odebrán. Ženy byly zbaveny nevolnictví automaticky, nicméně jim nepříslušel pozemkový příděl.³²

Reforma o zrušení nevolnictví obsahovala také zřízení nové samosprávy. Nejmenší celek byl *mir* v čele se starostou a hromadami, což byly dobové výbory. Jednalo se o samosprávnou hospodářskou a daňovou instituci. Spojení několika vesnic tvořilo vyšší samosprávný celek *socha*. *Volost'* byl samostatně správní celek přibližně velikosti okresu. Aby té nově nabyté svobody nebylo mnoho, v miru rolníci ručili kolektivně za placení daně. Což mělo za následek omezení pohybu a přivázání rolníka k domovské obci.³³ Rolníkům také přidělená půda dost často nestačila na obživu a byli nuceni si půdu od statkáře pronajímat.³⁴

---

³¹ BALÍK, Stanislav a Stanislav BALÍK. Texty ke studiu právních dějin evropských zemí a USA. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. Dokumenty (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 80-86898-28-8, str. 128

³² SKŘEJPKOVÁ, Petra a Ladislav SOUKUP. Nedemokratické právní systémy ve vybraných státech Evropy první poloviny 20. století: příspěvek k aplikaci "Principů" E.F. Smidaka. [Praha]: Havlíček Brain Team, 2011. Avenira edice. ISBN 978-80-87109-24-3, str. 105-106

³³ ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-183-2, str. 259-260

³⁴ SKŘEJPKOVÁ, Petra a Ladislav SOUKUP. Nedemokratické právní systémy ve vybraných státech Evropy první poloviny 20. století: příspěvek k aplikaci "Principů" E.F. Smidaka. [Praha]: Havlíček Brain Team, 2011. Avenira edice. ISBN 978-80-87109-24-3, str. 106

2.1.2. Státní správa

Součástí reforem bylo i přetvoření státní a místní správy. V čele celého Ruska stál od druhé poloviny 15. století car. Od přelomu 17. a 18. století měli carové absolutní moc. Jednalo se o neomezeného vládce, který k vydání jakékoliv závazné právní normy nepotřeboval žádné schválení jiného státního orgánu. Neznamenalo to však, že žádné orgány státní moci neexistovaly. Byly jen plně podřízeny carovi. Orgány, které známe v době reforem, vznikly převážně za vlády Petra I. Velikého (vládl v letech 1682–1725) a Kateřiny II. Veliké (vládla v letech 1762–1796). Roku 1711 byl zřízen *Vládní senát*, který primárně zastupoval cara v jeho nepřítomnosti. Byl složen z 10 členů jmenovaných carem v čele s generálním prokurátorem, kterému se říkalo carovo oko. Jednalo se o orgán zákonodárný i soudní. Téhož roku vznikla i *kolegia* v čele s prezidentem, která měla na starosti jednotlivé správní úseky. Roku 1810 byla kolegia přetvořena na ministerstva a vytvořil se výbor ministrů, který koordinoval jednotlivá ministerstva. Stejněho roku vznikl také nový poradní orgán cara, *Starší rada*. Z Vládního senátu se stal *Státní senát*, který byl nejvyšším orgánem soudním. V roli státu hrála také velkou úlohu církev. V čele pravoslavné církve stál také sám car. Roku 1721 byl zřízen *Synod*, který měl 12 členů pocházejících z řad vyššího duchovenstva. Tento orgán měl na starosti církevní záležitosti. Jejich hlavním úkolem byl dohled nad dodržováním pravé víry, vykládání dogmat, jmenování duchovních funkcionářů, řízení církevní správy či řešení otázky v oblasti církevního soudnictví.³⁵

V reformních letech se na postavení cara, jako absolutistického vládce, nic nezměnilo. Roku 1861 byla zřízena Rada ministrů, což byl zvláštní poradní a výkonný orgán. Jednotliví ministři byli stále podřízeni carovi. Ministr vnitra měl zvláštní pravomoci pro ochranu vnitřní bezpečnosti státu. Proběhla také reorganizace Senátu. Nově byl rozdělen do pěti oddělení. Tři části se věnovaly hlavně správním záležitostem, a to publikací zákonů, řešení žalob proti rozhodnutí kontrolních orgánů, které dohlížely na rolnické samosprávy, a třetí se věnovalo otázce šlechtictví a čestného občanství. Zbylé dvě oddělení se zabývaly soudními záležitostmi a byly rozděleny na civilní a trestní část. Dohled nad jednotlivými

---

³⁵ SCHELLE, Karel a kolektiv. Právní dějiny. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-043-7, str. 718

odděleními vykonávali prokurátoři, kteří byli podřízeni generálnímu prokurátorovi, což byl ministr spravedlnosti.³⁶

2.1.3. Místní samospráva

Kromě ústřední státní správy byla v Rusku i místní samospráva. Kateřina Veliká rozdělila zemi do 50 gubernií, kdy každá část měla přibližně 300 tisíc obyvatel. V čele stál generální gubernátor a jmenovaná gubernská rada, všichni podřízeni carovi. Jednotlivé gubernie byly děleny na újezdy, které řídil kapitán spolu s voleným zastupitelstvem. Újezdy se následně dělily na volosti.³⁷

Roku 1864 bylo vydáno *Nařízení o gubernských a újezdních zemských institucí*. Byly zřízeny nové orgány samosprávných celků s názvem *Zemstva*. Jednalo se o volené orgány, kdy voliči byli rozděleni do tří kurií. První kurie byla statkářská, kam patřili majitelé pozemků nad 200 děsjatin (ruská jednotka plošné míry, 1 děsjatina přibližně 1,09 hektarů) nebo vlastníci podniků s majetkem nad 15 000 rublů. Majitelé nemovitostí a zámožní živnostníci patřili do městské kurie. V poslední, tedy třetí kurii, byli všichni ostatní a kurie se nazývala rolnická. Zemští zástupci byli voleni na tříleté období. Zemstva neměla mnoho peněz a v případě rozhodování byla závislá na povolení státních úřadů. Jejich hlavním úkolem bylo starat se o hospodařství místní správy, příkladem pečování o místní dopravu, nemocnice, chudobince či veterinární službu. Velkou měrou Zemstva přispěla k rozvoji školství. V polovině 19. století bylo v Rusku přibližně 8 000 škol a v roce 1880 až 22 700 škol. Podobný systém byl roku 1870 zaveden i ve městech. Vznikly *Městské dumy* a zástupci byli voleni na čtyři roky. Aktivní volební právo měli všichni muži, kteří platili daně a byli starší 25 let. Voliči byli rozděleni do tří tříd podle výše placené daně.³⁸

---

³⁶ SKŘEJPKOVÁ, Petra a Ladislav SOUKUP. Nedemokratické právní systémy ve vybraných státech Evropy první poloviny 20. století: příspěvek k aplikaci "Principů" E.F. Smidaka. [Praha]: Havlíček Brain Team, 2011. Avenira edice. ISBN 978-80-87109-24-3, str.107

³⁷ SCHELLE, Karel a kolektiv. Právní dějiny. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-043-7, str. 719

³⁸ ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-183-2, str.260-261

2.1.4. Soudní reforma

Před reformními 60. léty 19. století bylo soudnictví v Rusku v bídém stavu. Soudnictví nebylo nezávislé a nestranné, naopak šlo ruku v ruce se státní správou. Státní úředníci velice často zasahovali do samotného řešení případů a sdělovali soudcům, jak by měl být případ řešen. Soudci nebyli dostatečně kvalifikovaní a byli jmenováni nebo voleni podle příslušnosti ve stavech. Nebyli nikterak dobře placeni, což vedlo ve velké míře k výskytu úplatkářství. Řízení před soudem bylo písemné, tajné a velice často zdlouhavé.

Důležitou změnu přinesla nová reforma s názvem *Narižení o reformě soudní* ze dne 20. listopadu 1864.³⁹ Jednalo se o čtyři série zákonů, kterým se začalo říkat reforma soudní.⁴⁰ Toto nařízení upravovalo reorganizaci soudů, přineslo nové instituce, orgány i změny v samotném soudním řízení. Autoři nového soudního řádu čerpali inspiraci v nejvyspělejších zemích Evropy. Hlavním cílem bylo vytvoření nezávislé justice. Soudnictví bylo odděleno od zbylé státní moci a soudci byli nově neodvolatelní. Soudní řízení probíhalo veřejně a ústně. Nově byl také zaveden zákaz tělesných trestů. Soudní soustava by složená ze smírčích a obecných soudů.⁴¹ Kromě této všestavovské soudní soustavy existovaly i soudy rolnické, vojenské či pro duchovenstvo, což byly soudy zvláštní.⁴²

Smírčí soudy vznikly po vzoru anglického uspořádání. Soudci byli voleni místními samosprávnými orgány, tedy zemstvy a městskými dumami. Soudcem se mohl stát pouze muž starší 25 let, ruské národnosti a s potřebným vzděláním. Musel být obyvatelem daného obvodu, kde měl soudit, a splnit také majetkový cenzus, který měl zajistit neúplatnost soudce. Zvolení soudci, které schvaloval Senát, prováděli společně s ministrem spravedlnosti dohled nad činností soudů. Soustava smírčích soudů byla tvořena místními smírčími soudy, které řešily věci v první instanci a v druhém stupni jednaly sjezdy smírčích soudců.

---

³⁹ SKŘEJPKOVÁ, Petra a Ladislav SOUKUP. Nedemokratické právní systémy ve vybraných státech Evropy první poloviny 20. století: příspěvek k aplikaci "Principů" E.F. Smidaka. [Praha]: Havlíček Brain Team, 2011. Avenira edice. ISBN 978-80-87109-24-3, str. 114

⁴⁰ SCHELLE, Karel a kolektiv. Právní dějiny. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-043-7, str. 726

⁴¹ SKŘEJPKOVÁ, Petra a Ladislav SOUKUP. Nedemokratické právní systémy ve vybraných státech Evropy první poloviny 20. století: příspěvek k aplikaci "Principů" E.F. Smidaka. [Praha]: Havlíček Brain Team, 2011. Avenira edice. ISBN 978-80-87109-24-3, str. 114

⁴² ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-183-2, str. 261

Obecní soustava soudů byla tvořena okružními soudy, kterých bylo úhrnem 106 a 14. soudními komorami. Obecné soudy měly oddělení civilní a trestní. Soudci byli jmenováni vládou. U okružních soudů, které řešily trestní záležitosti, kromě soudce zasedala také dvanáctičlenná porota. Porotcem se mohl stát muž, který žil minimálně dva roky v obvodu soudu a musel také splňovat podmínku majetkového cenzu (roční příjem musel být v rozmezí 400–1 000 rublů). Soudní komory sloužily jako odvolací instance a dohlížely nejen na činnost okružních, ale i smírčích soudů. V některých případech rozhodovaly komory i v prvním stupni řízení. Nejvyšším soudním orgánem byl Senát, který kontroloval a dohlížel na činnost všech soudů. Bylo možné se dovolat i u Senátu svého práva, ale fungoval na principu kasace, tedy přezkoumával pouze případné právní pochybení, nikoliv faktická. Senát mohl na základě nařízení cara rozhodovat o zvláště závažném protistátním trestním činu.⁴³

Ačkoliv bylo mnoho kodifikací a právních norem, tak převážně na vesnici se stále hojně užívalo právo obyčejové. Soudní reformou byly obyčeje ještě více posíleny. Reforma povolovala smírčím soudům užívat při rozhodování obecně známé obyčeje, pokud některá ze stran užití tohoto obyčeje namítne. Nesměl však být v rozporu se zákonem. Touto reformou bylo soudům současně dovoleno nebo spíše přikázáno vykládat zákon a doplňovat mezery v právním řádu svou judikaturou. V tomto směru sloužil Senát jako nejvyšší soudní orgán, jehož stanovisko bylo platné pro všechny soudy nižší instance. Tímto tedy byly soudy posíleny a postaveny do role podpůrného pramene práva. Reforma roku 1912 rozšířila možnost užití právního obyčeje i bez návrhu strany a na všechny soudy v zemi.⁴⁴

Další novinkou, které zavedla soudní reforma, bylo zavedení nových institucí, a to prokurátorů, advokátů či notářů. Prokurátoři byli v roli státní žaloby. Prokurátory jmenoval na návrh ministra spravedlnosti car. Museli mít vyšší právní vzdělání, dokončit odbornou stáž a splnit určité politické podmínky. Při své práci kooperovali s četnictvem a policií.⁴⁵ Hlavní činností prokurátorů byl dohled na

---

⁴³ SKŘEJPKOVÁ, Petra a Ladislav SOUKUP. Nedemokratické právní systémy ve vybraných státech Evropy první poloviny 20. století: příspěvek k aplikaci "Principů" E.F. Smidaka. [Praha]: Havlíček Brain Team, 2011. Avenira edice. ISBN 978-80-87109-24-3, str.114-116

⁴⁴ SCHROEDER Fridrich-Christian; Pelikán Dragutin a Malý Karel Václav. Tři studie z novodobých dějin ruského práva. Praha: Ediční středisko PF UK Praha, 1994. ISBN 80-85889-02-1, str. 172-172

⁴⁵ SKŘEJPKOVÁ, Petra a Ladislav SOUKUP. Nedemokratické právní systémy ve vybraných státech Evropy první poloviny 20. století: příspěvek k aplikaci "Principů" E.F. Smidaka. [Praha]: Havlíček Brain Team, 2011. Avenira edice. ISBN 978-80-87109-24-3, str.114-116

dodržování zákonů během soudního líčení, s tím související kontrola soudů či dozor nad místy, kde byli lidé zbaveni svobody.⁴⁶ Kontrolu nad jednotlivými prokurátory konal generální prokurátor, což byl ministr spravedlnosti. V otázkách soudnictví, které se týkaly námořnictví a armády, měli speciálního vojenského prokurátora.

Výkon advokacie nebyl až tak rozdílný oproti tomu, jako je to u nás v dnešní době. Aby se jedinec mohl stát advokátem, musel absolvovat právnickou fakultu a splnit minimálně pět let odborné praxe u soudu nebo jiného advokáta. Na výkon advokátů dohlížely jak soudní komory, tak i Senát. Reformy upravily také institut zmocněnce. Zmocněncem mohl být jakýkoliv muž, který byl způsobilý obhajovat a zastupovat jiné osoby. Zmocněnec nemohl vystupovat před každým soudem, ale jen před tím, kde to zákon vysloveně povolil.⁴⁷ Hlavním úkolem notářů bylo ověřování dokumentů, právních aktů či úředních listin. Převážně se zaměřovali na smlouvy, které ustanovovaly nějaké právní důsledky.

Prosazení této reformy bylo v praxi velice náročné a v okrajových částech Ruska se vůbec nezrealizovala. V některých částech země se uskutečnila jen polovičatě anebo se značným zpožděním.

2.1.5. Reforma policejní a vojenská

Policejní aparát spolu s armádou tvořily hlavní oporu samoděržaví. Reformami pozbyly orgány policie rozsáhlé soudní pravomoci, některé vyšetřovací agendy, ale i část záležitostí z místního hospodářství.⁴⁸ I přesto by se dalo říct, že carské Rusko bylo v druhé polovině 19. století policejním státem. Rozsáhlá síť policejních institucí měla za hlavní cíl chránit samoděržaví a statkáře, a to všemi možnými prostředky.

V období 60.–80. let 19. století proběhla velká reorganizace bezpečnostního aparátu police. Nově vytvořený policejní odbor – *department policie* – měl za hlavní úkol chránit bezpečnost v zemi, předcházet případnému porušení zákonů a ochraňovat veřejný pořádek. Policejní department se rozděloval na zvláštní policejní odbor a dalších devět oddělení, které se specializovala na jednotlivé

---

⁴⁶ SCHELLE, Karel a kolektiv. Právní dějiny. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-043-7, str. 727

⁴⁷ SKŘEJPKOVÁ, Petra a Ladislav SOUKUP. Nedemokratické právní systémy ve vybraných státech Evropy první poloviny 20. století: příspěvek k aplikaci "Principů" E.F. Smidaka. [Praha]: Havlíček Brain Team, 2011. Avenira edice. ISBN 978-80-87109-24-3, str.114-116

⁴⁸ SCHELLE, Karel a kolektiv. Právní dějiny. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-043-7, str. 726-727

agendy. Zvláštní odbor se dále dělil na sedm částí a kupříkladu druhé oddělení se zabývalo prošetřováním a dohledem aktivit bolševické strany.

Roku 1880 vznikla nová složka policejního bezpečnostního aparátu *Tajná policie*. Obyvatelé Ruska ji začali říkat *ochranka*. Nejprve byla při policejním úřadu v Moskvě, Petrohradu a Varšavě, ale počátkem 20. století se nacházela již ve většině velkých měst carského Ruska a přejmenovala se na *ochranná oddělení*. Ochranná oddělení byla řízena nejvyšším vedením policie. Jejich hlavní činností bylo zjišťování a vyšetřování protistátních trestních aktivit. Využívala ke své práci agenty a donašeče. Koncem 19. století začalo i vysílání agentů za hranice Ruska, kvůli rozšiřující se proticarské politické činnosti emigrantů. Po atentátu na cara roku 1881 bylo trvale zřízeno policejní oddělení v Paříži. Činitelé z ochranných oddělení měli rozsáhlá oprávnění, jako možnost odebrání pasů či uvěznění podezřelé osoby na předem neurčitou dobu. Mohli také ke spolupráci přizvat armádu.

Úlohu politické policie zastávalo četnictvo. Četníci měli oprávnění vojáků a byli vojensky organizovaní. Organizačními složkami četnictva byly Hlavní četnická správa se sídlem na ministerstvu vnitra, štáb četnictva, četnické správy v jednotlivých guberniích a 3 četnické pohotovostní divize. Jejich činnosti se zaměřovaly proti revolučním tendencím obyvatelstva. Při výkonu mohli četníci užívat jakýchkoliv prostředků, které vedly k dosažení vyšetřovaného cíle. Reforma z roku 1881 dala četníkům pravomoc provádět domovní prohlídky v jakýkoliv čas bez jakéhokoli povolení.⁴⁹

Během reformních let došlo i na armádu. V letech 1864–1874 proběhly reformy, které můžeme rozdělit do dvou etap. V letech 1864–1869 byla armáda vybavena zbraněmi a doba vojenské služby byla stanovena na 15 let. V srpnu roku 1864 byla země rozdělena na jednotlivé vojenské okruhy, kdy v čele každého okruhu byl velitel. Tomu byla podřízena všechna vojska a vojenské instituce daného okruhu. Roku 1867 vznikl nový systém vojenských soudů. Jednalo se o třístupňovou soustavu, kdy nejnižší byly plukovní soudy, druhou instancí zastupovaly soudy vojenských okruhů a nejvyšší instancí zastupoval hlavní vojenský soud.

---

⁴⁹ SKŘEJPKOVÁ, Petra a Ladislav SOUKUP. Nedemokratické právní systémy ve vybraných státech Evropy první poloviny 20. století: příspěvek k aplikaci "Principů" E.F. Smidaka. [Praha]: Havlíček Brain Team, 2011. Avenira edice. ISBN 978-80-87109-24-3, str. 109-113

V druhé fázi dne 1. ledna 1874 vešel v platnost zákon o všeobecné vojenské povinnosti. Armáda se dělila na stálou a domobrannou. Do stálé se nabíralo každý rok jedna třetina příslušného ročníku. Zbylé dvě třetiny byly přiřazeny k domobranné armádě, což byly záložní síly, kde byli muži evidováni do svých 40 let. Domobrana byla povolávána jen při výjimečných událostech na pomoc armádě stálé.⁵⁰ Tento zákon zaváděl všeobecnou brannou povinnost pro všechny muže od 21 let. Nebylo možné se z vojenské povinnosti vykoupit, nebo vyměnit povolání za ty, kdo zůstávají v záloze. Rozdělení do aktivní vojenské služby a zálohy probíhalo losem. Z povinnosti nastoupit do armády byli vyňati pouze muži, kteří byli zbaveni osobních práv, popřípadě byl-li v rodině jediný syn či vnuk. Dále byla služba odpuštěna neruským občanům říše. Vrchním velitelem armády byl car a vojenští velitelé museli absolvovat vojenské učiliště, jednalo se o osoby z řad šlechty.⁵¹ Délka aktivní vojenské povinnosti se odvíjela od vzdělání. Základní doba služby byla šest let a následných devět let v záloze. U námořníků byla doba služby sedm let, a poté tři roky v záloze. Pokud měl ale voják základní vzdělání, služba se mu zkrátila na čtyři léta, se středním vzděláním na jeden a půl roku a s vyšším vzděláním sloužil šest měsíců.⁵²

V armádě byl neustálý nedostatek kvalifikovaných důstojníků. Proto současně s reformou armády byly zřízeny i nové vojenské školy. Jednalo se o vojenská učiliště, akademie či vojenská gymnázia.⁵³

2.1.6. Některé další reformy

V reformách došlo i na daňový a bankovní systém. Do začátku 60. let 19. století zde byly pouze úvěrové instituce, které sloužily převážně šlechtě. Roku 1860 byla zřízena státní banka, která poskytovala služby všem obyvatelům. Mezi hlavní funkce patřilo poskytování úvěrů průmyslovým a obchodním podnikům. Časem byly založeny i rolnické, soukromé a komerční banky. Reforma daní a bankovníctví utvořila centrální finanční systém a zajistila vytvoření jednotné státní

---

⁵⁰ SCHELLE, Karel a kolektiv. Právní dějiny. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-043-7, str. 728-729

⁵¹ SKŘEJPKOVÁ, Petra a Ladislav SOUKUP. Nedemokratické právní systémy ve vybraných státech Evropy první poloviny 20. století: příspěvek k aplikaci "Principů" E.F. Smidaka. [Praha]: Havlíček Brain Team, 2011. Avenira edice. ISBN 978-80-87109-24-3, str. 113

⁵² SCHELLE, Karel a kolektiv. Právní dějiny. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-043-7, str. 728-729

⁵³ ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-183-2, str.260-262

pokladny, kterou spravovalo ministerstvo financí. Ministerstvo financí také vypracovávalo státní rozpočet, kterým se řídilo finanční hospodaření státu. Zdroje státního rozpočtu tvořily převážně daně odváděné obyvatelstvem. Výdaje směřovaly hlavně do státního aparátu, armády a carského dvora.⁵⁴ Roku 1887 byla zrušena daň z hlavy, kterou zavedl Petr I. Veliký a zavedena nová daň, a to daň pozemková, kterou platili i statkáři. Další daně byly potravinové, jako daň z vína či lihu, celní poplatky za zahraniční zboží nebo příjem z provozu státních železnic.⁵⁵

Koncem 50. let proběhla rozsáhlá amnestie politických vězňů. Car také zrušil nařízení, která diskriminovala univerzity, tisk a literaturu. Díky tomu na území Ruska začaly pronikat evropské časopisy nebo naopak ruští studenti začali studovat na evropských univerzitách. Roku 1863 získaly univerzity autonomii, i když poměrně omezenou, protože stále podléhaly dozoru ministerstva školství a jiných ústředních orgánů. Během reformních let se do povědomí začali dostávat slavní spisovatelé, jako Lev Nikolajevič Tolstoj, Fjodor Michajlovič Dostojevskij nebo Ivan Sergejevič Turgeněv. Dobovou situaci v Rusku také okomentoval Tomáš Garrigue Masaryk slovy: „*Osvobozením rolníků byly uvolněny lidové síly, ve všech oborech lze pozorovat mohutné úsilí a snažení.*“⁵⁶

Car Alexandr II. byl ale velmi nerozhodný a během své vlády občas opouštěl od reformních myšlenek a následně se k nim zase vracel. Žádná z reforem nebyla dotažená do kýženého cíle a sám Masaryk uvedl, že se jedná o osudovou polovičatost. V březnu roku 1881 byl car Alexandr II. zabit bombovým atentátem, který spáchala levicová teroristická organizace *Narodnaja volja*. O atentáty na cara se tato organizace pokoušela již od roku 1866.⁵⁷

2.2. Antireformy Alexandra III.

Car Alexandr II. nebyl povahou liberál a reformátor. Naopak se raději přikláněl k autokratické struktuře. Uvědomoval si ale, že jsou změny potřebné. Atentátem na cara roku 1881 se v podstatě zastavily veškeré reformní snahy. Na

---

⁵⁴ SCHELLE, Karel a kolektiv. Právní dějiny. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-043-7, str. 728-729

⁵⁵ SKŘEJPKOVÁ, Petra a Ladislav SOUKUP. Nedemokratické právní systémy ve vybraných státech Evropy první poloviny 20. století: příspěvek k aplikaci "Principů" E.F. Smidaka. [Praha]: Havlíček Brain Team, 2011. Avenira edice. ISBN 978-80-87109-24-3, str. 116

⁵⁶ ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-183-2, str. 262

⁵⁷ ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-183-2, str.257-274

trůn nastoupil Alexandr III., syn Alexandra II., který byl svou povahou velmi podobný svému dědovi caru Mikuláši I. Nový car se po převzetí moci navrátil k vyzkoušenému autokratickému vzoru vlády. Nechal propustit ministry s liberálním smýšlením a pustil se do nápravy chyb, kterých se dopustil jeho otec. Jedinou reformu, kterou dokončil a prohloubil byla reforma týkající se ekonomického postavení rolníků. Nechal zrušit daň z hlavy a zřídil rolnické banky, které poskytovaly půjčky rolníkům či občinám. Během vlády Alexandra III. byl posílen byrokratický aparát, který spolu s armádou měl tvořit páteř celého samoděržaví. Posílil pravomoci policie a gubernátorů. Současně v zemi nastal masivní rozvoj průmyslu, kdy například byla postavena z větší části transsibiřská magistrála, ale zároveň velké ustrnutí zemědělské výroby. Car také podporoval rusifikaci a velké nacionální cítění.

Kontrareformy se tedy týkaly téměř všech reforem, které Alexandr II. zavedl. Cíl antireforem byl jasný, a to posílit vliv šlechty a upevnit absolutistickou moc. Car znovu zavedl tvrdou cenzuru. Omezil autonomii univerzit a celé školství bylo pod přísnou kontrolou státu. Obecně ze vzdělání na středních a vysokých školách udělal výlučné právo pro vyšší společenské třídy. Dále snížil pravomoci zemstev a městských dům, kdy hlavně zredukoval okruh voličů a ubral orgánům již tak malé pravomoci.⁵⁸ Zasáhl i do reformy soudní. Rozšířil okruh, kdy může být soudce odvolán, a tak zmenšil jeho nezávislost. Současně také prolomil zásadu oddělení soudní moci od státní správy, když byla zřízena nová instituce zemských náčelníků. Zemští náčelníci byli jmenováni gubernátory a jednalo se o úředníky carské vlády. Jejich agenda se zabývala správou administrativních záležitostí rolnického obyvatelstva a nově rolníky i soudili.⁵⁹ V neposlední řadě se car vložil i do otázky rovnosti obyvatelstva, kdy upřednostnil Rusy a neruské národy dal do ústraní a omezil jejich práva. Nově bylo pro „nerusy“ obtížné se například vzdělávat v rodném jazyce, vydávat autorská díla v jiném než ruském jazyce nebylo možné či úřední jednání probíhalo jediné a pouze v ruštině.

Alexandr III. také aktivně bojoval s rostoucími nepokoji. Organizaci Narodnaja volja úspěšně potlačil a členové byli buď nuceni utéct do exilu, nebo je

---

⁵⁸ PEČENKA, Marek a Bohuslav LITERA. Dějiny Ruska v datech. Praha: Dokořán, 2011. ISBN 978-80-86569-14-7, str. 157-164

⁵⁹SCHROEDER Fridrich-Christian; Pelikán Dragutin a Malý Karel Václav. Tři studie z novodobých dějin ruského práva. Praha: Ediční středisko PF UK Praha, 1994. ISBN 80-85889-02-1, str. 177

car nechal popravít. Občas ale car ustoupil, a to hlavně z obav dělnických nepokojů. Proto přijal různé zákony, které upravovaly práci v továrnách.⁶⁰

2.3. Právo v druhé polovině 19. století

Mnoho zákonů, které byly přijaty v dobách dřívějších, zůstalo i přes reformní a antireformní období stále v platnosti. Základním pramenem se stal *Svod zákonů ruského impéria*, který vznikl v 30. letech 19. století. Za vznikem Svodu stál filosof a právník Michail Michajlovič Speranskij.⁶¹ Speranskij věděl, že je třeba tehdy platné právo systematizovat a kodifikovat. Navrhl proto v roce 1825 carovi Mikulášovi I. tři fáze, které by vedly k vydání nového zákoníku. V první části své práce by se zabýval vytvořením kompletní sbírky všech vydaných ruských právních norem od roku 1649. V druhé fázi by sesadil do jedné publikace ty právní předpisy, které jsou stále platné. A v poslední části by napsal kompletně novou kodifikaci, která by byla aktuální k současnému stavu společnosti a následně by se užívala v běžném životě. Mikuláš s vydáním nového pramene práva nesouhlasil, a proto odmítl třetí fázi. Souhlasil však, že určitá systematizace a zaktuálnění právních norem potřeba byla.⁶² Speranskij uspořádal systematiku následovně. V první části se nacházely státní zákony určující. Jednalo se o zákony a nařízení, která byla nejzákladnější. V druhém bloku byly zákony na ochranu státu, tedy hlavně trestní předpisy. Třetí a čtvrtá část se zabývala právem občanským. Nejdříve obecnými ustanoveními občanského nebo rodinného práva. Následně zákony na ochranu občanskoprávních vztahů, převážně popis nesporných řízení a civilního procesu.⁶³ Jednalo se o rozsáhlou kodifikaci, která byla rozdělena do patnácti svazků. Roku 1885 byl rozšířen o svazek šestnáctý. Speranskij poprvé v ruském právu užil vliv práva římského a dělil právo na veřejné a soukromé, ačkoliv si názvy přizpůsobil a užil termíny právo státní a právo občanské. Přestože car zakázal tvorbu nového práva a nařídil jen začlenění stávajících právních norem

---

⁶⁰ PEČENKA, Marek a Bohuslav LITERA. Dějiny Ruska v datech. Praha: Dokořán, 2011. ISBN 978-80-86569-14-7, str. 157-165

⁶¹ SKŘEJPKOVÁ, Petra a Ladislav SOUKUP. Nedemokratické právní systémy ve vybraných státech Evropy první poloviny 20. století: příspěvek k aplikaci "Principů" E.F. Smidaka. [Praha]: Havlíček Brain Team, 2011. Avenira edice. ISBN 978-80-87109-24-3, str. 117

⁶² POMERANZ, William; Law and the Russian State, Russia's Legal Evolution from Peter the Great to Vladimir Putin. London: BLOOMSBURY ACADEMIC, 2019. ISBN 978-1-4742-2424-6, str. 31-32

⁶³ SKŘEJPKOVÁ, Petra a Ladislav SOUKUP. Nedemokratické právní systémy ve vybraných státech Evropy první poloviny 20. století: příspěvek k aplikaci "Principů" E.F. Smidaka. [Praha]: Havlíček Brain Team, 2011. Avenira edice. ISBN 978-80-87109-24-3, str. 117

do Svodu, tak Speranskij mnoho textů upravil. Úprava spočívala v odstraňování rozporů mezi jednotlivými ustanoveními či v doplnění nedostatků. Výsledný Svod byl ale stejně jen inkorporací feudálního práva, a protože se ke Svodu během let připojovaly další zákony, stal se velice nepřehledným pramenem.⁶⁴

Nejvíce bylo nové kodifikační úpravy podrobena právo trestní. Ještě za vlády cara Mikuláše vznikl roku 1846 trestní zákoník, který přežil i reformní období. Obsahoval 2 224 článků, byl velice složitý a kazuistický. Například trestný čin krádeže měl 37 skutkových podstat a žhářství jedenáct. Roku 1885 byl přijat *Řád o trestech a nápravných opatřeních*. Reálně se jednalo o nový trestní zákoník. Bylo zde určité zjednodušení, ale stále se jednalo o složitou kodifikaci. Začaly se zde objevovat určité demokratické směry buržoazního práva. Hlavní cíl této nové kodifikace bylo chránění feudálního samoděržaví. Ustanovoval obecné trestné činy, správní delikty a trestné činy disciplinární. Podle ruské tradice byly na prvním místě trestné činy proti církvi a náboženství, hned za nimi činnost protistátní, tedy trestné činy proti carovi, jeho rodině a dvoru. Až poté zde byly upraveny delikty proti životu, zdraví, cti či svobodě, proti rodině a trestné činy majetkové. Řád také reagoval na aktuální množící se nepokoje v továrnách, kdy například účast ve stávce byla pod hrozbou trestu žaláře. Novinkou také byly trestné činy proti pravidlům obchodní společnosti.

Systém trestů byl velice složitý. Řád upravoval více než sto různých trestů. Nejtvrdším trestem byl trest smrti a zbavení všech práv, který se zpravidla ukládal za protistátní delikty. Rozhodně se nedalo říct, že byl Řád rovnoprávným pramenem. Samotný text upravoval rozdíly mezi privilegovanými a těmi bez výhod. Například šlechta, duchovenstvo a vyšší vrstva nemohla být tělesně potrestána. Reforma z roku 1864 přinesla nové druhy trestů, které mohly smírčí soudy uložit. Jednalo se zejména o trest napomenutí, pokuta do výše 300 rublů, vězení až na tři měsíce či žalář do půl druhého roku.

V letech 1875 a 1886 byly vydány vojenské řády. Vojenské soudy měly nově pravomoc soudit i civilní občany v místech, kde byl vyhlášen stav zesílené nebo mimořádné ochrany. Ten byl od roku 1880 téměř pořád na celém území Ruska. Vojenské soudy mohly kromě jiného ukládat trest smrti bez ohledu na to, zda existoval podle práva i jiný a mírnější trest. Odvolání bylo možné podat

---

⁶⁴ PELIKÁN, Dragutin. Dějiny ruského práva. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2000. ISBN 80-7179-432-5, str. 43

u generálního gubernanta nebo u velitele příslušného vojenského okruhu. Ti mohli rozhodnutí zmírnit, nebo potvrdit. Právo apelační zde bylo možné i třetí instanci vojenského soudu, kterým byl hlavní vojenský soud. K němu mohla směřovat kasační stížnost.^{65 66}

Kromě práva trestního i právo občanské dostalo mnohým změnám. V reformách přijatých v šedesátých letech byl deklarován nový princip, a to princip rovnosti. Výše jsme zjistili, že v trestním právu rovnost rozhodně nebyla a stejné platilo i pro právo občanské. Kromě nerovnosti právní v obecné rovině, se jednalo především o nerovnost v oblasti majetku. Bylo omezeno majetkové právo rolníků, žen, osob určitého náboženského vyznání nebo některých národnostních menšin.

Pojem vlastnictví byl do práva inkorporován ve smyslu římskoprávního pojetí, tedy ve smyslu volnosti a neomezenosti. Toto pojetí se netýkalo nemovitostí. Již jsme si vysvětlili, že vlastnictví rolníků mohlo být dvojím způsobem. Buď občinové, tedy že půda patřila celé občině, nebo vlastnictví podvorné, kdy rolník půdu vlastnil sám. Občinové vlastnictví převládalo. V rámci jedné občiny si rolníci pozemky občiny jednou za čas podle vyrovnaného principu přerozdělovali. Do této činnosti občin se ale v 80. a 90. letech 19. století začala vměšovat vláda. Zakázala přerozdělování častěji než jednou za 12 let a čas od času ho zakázala úplně. Prodej občinové půdy byl vždy poměrně složitý, ale po roce 1893 téměř nemožný. Prodat pozemek připadalo v úvahu jen se souhlasem gubernských úřadů a v případě, že se jednalo o dražší pozemek, musel dát svolení samotný ministr vnitra. Současně byl možný prodej jen členům občiny. U vlastnictví podvorného měl rolník o něco svobodnější práva, nemusel mít se zcizením majetku svolení, ale nemohl jej přenechat nikomu jinému než členům pozemkového společenství.

Pozemky šlechty měly svůj zvláštní režim. Dělili se na statky rodové, chráněné a majoritní. Statky rodové mohly přecházet pouze na zákonné dědice, ale daly se rozdělit. Chráněné majetky, takzvané *zapovědnyje*, se při převodu na nové majitele dělit nesměly. Chráněný majetek mohl být i peněžní kapitál, nejen nemovitý majetek. Třetí druh, majoritní statky, které car rozdělil mezi šlechtu v západních guberniích, mohl zdědit jen nejstarší syn.

---

⁶⁵ SCHROEDER Fridrich-Christian; Pelikán Dragutin a Malý Karel Václav. Tři studie z novodobých dějin ruského práva. Praha: Ediční středisko PF UK Praha, 1994. ISBN 80-85889-02-1, str. 179-183

⁶⁶ SKŘEJPKOVÁ, Petra a Ladislav SOUKUP. Nedemokratické právní systémy ve vybraných státech Evropy první poloviny 20. století: příspěvek k aplikaci "Principů" E.F. Smidaka. [Praha]: Havlíček Brain Team, 2011. Avenira edice. ISBN 978-80-87109-24-3, str. 117-118

Změnu zaznamenalo i právo obligatorní. Začala se zde objevovat smluvní svoboda. Obecným omezením bylo, že smlouva nesměla být v rozporu s právním řádem. Jednou z nejrozšířenějších smluv byla smlouva o pachtu z půdy. Byla uzavírána mezi rolníkem a statkářem. Rolník se za propachtovanou půdu zavázal platit polovinu úrody. Oblíbený byl i takzvaný podpacht, kdy movitější rolníci uzavřeli pacht o větší rozloze půdy a následně ji rozdělili mezi další rolníky a uzavřeli s nimi smlouvu o podpachtu. Podobnou strukturu měly i smlouvy o nájmu a podnájmu v městských bytech. V předpisech upravujících nájemní smlouvy byl v lepším postavení vlastník, popřípadě pronajímatel. Ten mohl kdykoliv ukončit smlouvu o nájmu, na rozdíl od nájemníka. V případě ukončení nájmu ze strany nájemce musel nájemce stejně zaplatit za dobu, která byla upravena ve smlouvě. Dalšími oblíbenými smlouvami byly smlouvy námezdní. Zprvu zákon nikterak neomezoval strany si dát do ustanovení smlouvy cokoli. S přibývajícemi dělnickými nepokoji se ale stát rozhodl zasáhnout a vydal například nařízení upravující limit výše tovární pokuty nebo nařízení o maximální délce pracovní doby, kterou stanovil na 11 a půl hodiny.

V právu dědickém se čím dál častěji užívá institutu závěti. V případě dědění ze zákona byli vyňati rodiče. Manželé mohli podědit jen 1/7 majetku. Bratři měli přednost před sestrami, které mohly podědit v případě, že měly bratra pouze 1/14. Specifickým režimem bylo dědění mezi rolníky. V tomto případě se užívalo převážně právo obyčejové a závěť se téměř neužívala. Tradicí u rolníků byl respekt nejen k pokrevním, ale i pracovním vztahům. Mohli tedy dědit členové domácnosti, do kterých se řadila i pracovní síla jako byly nemanželské děti, osvojení či nevlastní děti. Přidělenou půdu nesměl podědit nikdo jiný než člen pozemkové společnosti.

V rodinném právu hrála dominantní roli pravoslavná církev. Vydávala zákony, které stát přejímal za své. Ostatní náboženství byla sice tolerována, ale jejich vyznavači neměla žádné pravomoci. Křesťané mohli uzavřít pouze církevní sňatek. V případě uzavření jiného typu sňatku byl svazek neplatný a sňatek křesťana s vyznavačem jiného náboženství byl přímo zakázaný. Roku 1874 zavedly zvláštní formu sňatku pro starověrce, který byl podobný sňatku občanskému. Rozvod církevních sňatků byl možný jen ze zákonných důvodů. Nestačilo však pouze uvést z jakého důvodu se má rozvod uskutečnit, vše muselo být ještě prokazatelně odůvodněno a dokázáno. Například u nevěry, která byla jedním ze zákonných důvodů rozvodu, nestačilo pouze doznání, ale skutek musel být dokázán

i dalším způsobem. K rozvodu však docházelo výjimečně, protože samotný proces před soudem byl velmi nákladný, zdlouhavý a složitý.

Otázka majetku manželů byla také vyřešena. Majetek měli oddělený a každý z manželů si se svým majetkem mohl disponovat podle své vůle. Podřízenost ženy byla ale stále zachována, neboť nesměla například bez souhlasu manžela uzavřít námezdní smlouvu či směnku.

V právních vztazích mezi rodiči a dětmi se asi nejvíce projevoval církevní monopol. Uplatňovala se zde církevní mravouka, tedy děti musely bezvýhradně poslouchat své rodiče. Problém byl u dětí nemanželských, které se až do roku 1902 označovaly za děti nezákonné. Děti neměly žádná práva vůči rodičům. Určitá práva a povinnosti byla dána dětem až počátkem 20. století.^{67 68}

Roku 1882 byly zahájeny přípravné práce na návrh nového občanského zákoníku, který měl nahradit desátý svazek Svodu zákonů ruského impéria. Práce na nové kodifikaci skončila až roku 1905. Hlavní inspirací byly německé zákoníky občanské a obchodní. Rusové nepřevzali dělení práva soukromého a občanské i obchodní právo dali do jedné kodifikace. Systematika kodexu byla následující. Zákoník se dělil na pět částí: obecná ustanovení, rodinné, věcné, dědické a závazkové právo. Autoři se snažili o sestavení obecné části občanského práva, ale kodifikaci obecně chyběla jednotná ideová koncepce. Proto návrh nebyl zcela povedený. Zákoník nikdy nevešel v platnost. Státní дума začala kodifikaci projednávat až v roce 1913, ale zabývala se jen částí závazkovou. Ostatní části do roku 1917 ani nezačala projednávat. Do Říjnové revoluce pro občanské právo platil svazek číslo deset ze Svodu zákonů.⁶⁹

---

⁶⁷ SCHROEDER Fridrich-Christian; Pelikán Dragutin a Malý Karel Václav. Tři studie z novodobých dějin ruského práva. Praha: Ediční středisko PF UK Praha, 1994. ISBN 80-85889-02-1, str. 184-189

⁶⁸ SKŘEJPKOVÁ, Petra a Ladislav SOUKUP. Nedemokratické právní systémy ve vybraných státech Evropy první poloviny 20. století: příspěvek k aplikaci "Principů" E.F. Smidaka. [Praha]: Havlíček Brain Team, 2011. Avenira edice. ISBN 978-80-87109-24-3, str. 118-121

⁶⁹ SCHROEDER Fridrich-Christian; Pelikán Dragutin a Malý Karel Václav. Tři studie z novodobých dějin ruského práva. Praha: Ediční středisko PF UK Praha, 1994. ISBN 80-85889-02-1, str. 189-190

3. Počátek 20. století a revoluční tendence

3.1. Předvečer revoluce

Po smrti Alexandra III. roku 1894 a nástupu posledního cara Mikuláše II. byla v Rusku stejná nálada jako po Krymské válce. Očekávalo se, že nový car bude opět reformátor a sešňerované vztahy znovu uvolní. Mikuláš však zastával stejné hodnoty jako jeho otec. Nezvládal reagovat na ekonomické a společenské změny, které se od roku 1860 v Rusku děly. Proto za své vlády musel čelit dvěma revolucím, z nichž ta druhá, roku 1917, mu byla osudná.⁷⁰ Car Mikuláš II. Alexandrovič nebyl nikterak nadaný vládce. Byl přesvědčený, že Rusko samoděržaví potřebuje. Záleželo mu pouze na jeho rodině, Rusku a armádě. Jedním z hlavních důvodů, proč Mikuláš nepřijal nějaká opatření, která by uklidnila stoupající vlnu násilností a stávek, byla jeho manželka. Alexandra Fjodorovna (žila v letech 1872–1918) byla vnučkou královny Viktorie (britská královna, vládla v letech 1837–1901). Velmi dobře si uvědomovala slabost Mikuláše, a proto ho pořád podněcovala k tvrdosti a neústupnosti. Prála si, aby se do historie zapsal stejně, jako Petr I. Veliký. Byla přesvědčena, že Rusko nad sebou vyžaduje pevnou ruku a bič.⁷¹

Přelom století byl v Rusku ve znamení neustálých stávek dělníků v továrnách, nepokojů studentů univerzit či bouření neruských národů proti útlaku a nerovnoprávnosti. Vzhledem ke zpátečnické politice carské vlády nebylo pro opozici nikterak obtížné naleznout vady systému, které bylo možné kritizovat. Pomyslnou hnací silou odporu režimu byla inteligence a studenti. Mnoho studentů pocházelo z rodin bohatých statkářů, kteří majoritně podporovali cara a stáli o zachování starého režimu. Tito bohatí studenti se nejčastěji přidávali k Eserům. Esery se nazývali členové politické strany sociálních revolucionářů, která vznikla v letech 1901–1902. Považovali se za přímého nástupce teroristické organizace Narodnaja volja. Strana fungovala až do roku 1918.⁷²

Roku 1898 v Minsku vznikla Ruská sociálně demokratická dělnická strana. Na druhém sjezdu roku 1903, který se konal v Bruselu a Londýně, se ve straně

---

⁷⁰ PEČENKA, Marek a Bohuslav LITERA. Dějiny Ruska v datech. Praha: Dokořán, 2011. ISBN 978-80-86569-14-7, str. 157-165

⁷¹ PIPES, Richard. Dějiny ruské revoluce. Vydání druhé, revidované. Přeložil Hana GOPAULOVÁ. Praha: Argo, 2017. ISBN 978-80-257-2203-9, str. 30-31

⁷² VEBER, Václav. Mikuláš II. a jeho svět: Rusko (1894-1917). Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-7184-793-3, str. 71-77

zřídily dvě frakce. První odvětví vedl Julij Osipovič Martov. Martov a jeho stoupenci se nazývali menševici. Druhému seskupení se začalo říkat bolševici. V jejich čele stál Vladimír Iljič Uljanov, který do dějin vstoupil pod jménem Lenin. Bolševici sice znamenají „ti co mají většinu“ a menševici „ti co mají menšinu“, ale až do roku 1917 byli bolševici z obou seskupení ti slabší. Roku 1912 se bolševická frakce osamostatnila jako nová politická strana. Všechny politické strany, které vznikly před první revolucí, byly ilegálně založené, členové se scházeli v zahraničních zemích a byly pod drobnohledem ruské tajné policie.⁷³

Již jsem zmínila, že Rusko bylo svým způsobem policejním státem. Policie měla v Rusku dvě oddělené frakce. První oddělení dohlíželo na dodržování zákonů a pořádku. Druhá část kontrolovala a zajišťovala ochranu státu před samotnými obyvateli Ruska. Samotná policie měla mnoho pravomocí, kam patřilo například sledování osob, ať už tajně nebo veřejně, prohledávání, zatýkání. Měla pravomoc vzít podezřelého do vazby bez nařízení soudem, či nařídít exil až na pět let. Kromě toho měla policie také rozsáhlou síť agentů, a to nejen v Rusku, ale i po celé Evropě. Snažila se tak zamezit vzniku nových politických stran, ale i vlně politického terorismu, který se v zemi rozmohl proti carským úředníkům.⁷⁴

Na jaře roku 1902 byl proveden atentát na ministra vnitra Sipjagina. Při této příležitosti se dali Eseři slyšet těmito slovy: „*Ježto vláda vzala možnost mírného způsobu politického boje, bude svištění kulí jediným způsobem rozhovoru s ministry, pokud se nenaučí naslouchat hlasu země.*“⁷⁵

Aby se nepokoje a rostoucí napětí úspěšně umlčelo, byl ministr vnitra Pleve toho názoru, že je zapotřebí malá a rychlá vítězná válka. K válce cara Mikuláše II. přesvědčoval i německý císař Vilém II. (poslední německý císař, vládl v letech 1888–1918) převážně z důvodu, aby Rusko se svou největší armádou odvrátilo zrak na Asii a nezaobíralo se Evropou. Vzhledem k tomu, že Mikuláš netrpěl malým sebevědomím a byl přesvědčen, že bude budoucím pánem celé Asie, s návrhem ministra vnitra souhlasil. Rusko mělo desetkrát větší armádu a třikrát větší loďstvo než Japonsko. Celá Evropa a již vůbec ne Rusko nepochybovaly o výhře. Opak byl však pravdou a z plánované malé vítězné války se stala velká porážka. V září 1905

---

⁷³ PEČENKA, Marek a Bohuslav LITERA. Dějiny Ruska v datech. Praha: Dokořán, 2011. ISBN 978-80-86569-14-7, str. 166-170

⁷⁴ PIPES, Richard. Dějiny ruské revoluce. Vydání druhé, revidované. Přeložil Hana GOPAULOVÁ. Praha: Argo, 2017. ISBN 978-80-257-2203-9, str. 34-35

⁷⁵ ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-183-2, str. 288

zástupce Ruska Witte podepsal na půdě USA, které se staly prostředníkem v mírových jednáních, mír.⁷⁶

3.2. Revoluční rok 1905

Prohraná válka ukázala slabá místa ruského samoděržaví, stejně jako tomu bylo po Krymské válce. Tato událost a absence armády v zemi, která by mohla nepokoje rozehnat, urychlily nástup revoluce.⁷⁷ Celý revoluční rok počal v neděli 22. ledna 1905, kdy se vydalo procesí dělníků k Zimnímu paláci. Předcházely tomu velké přípravy. Za hlavního organizátora se dá považovat pop Georgij Gapon, který měl velmi dobré vztahy s policií. Gapon sepsal petici, která mimo prosebných částí obsahovala požadavek na amnestii, svobodu slova a tisku, osmihodinovou pracovní dobu, pozemkovou reformu, zvolení Ústavodárného shromáždění a s tím související volební právo či odluku církve od státu. To, že se bude konat procesí, se všeobecně vědělo i po celé Evropě. Možná nejsme daleko od pravdy, když uvedeme, že Gapon záměrně provokoval cara, aby odpověděl tvrdou silou.⁷⁸

Osudnou nedělí se tedy procesí vydalo směrem k Zimnímu paláci s představou, že je car vyslechne, procesí pokojně předá petici a následně se celá akce rozpustí. Na náměstí před palácem na demonstranty ale čekalo jen vojsko. Car večer před událostí odjel do své rezidence mimo Petrohrad. Jakmile se lidé sešli před palácem, okamžitě zazněla polnice a vojáci bez vyzvání začali pálit. Celá událost si vyžádala 200 obětí a přes 800 zraněných. Ačkoliv se dav podařilo rozehnat, tak lid se zastrašit nedal a tato událost, která se do dějin zapsala pod pojmem *Krvavá neděle*, odstartovala rozsáhlé nepokoje po celé zemi.⁷⁹ Alexandr Fjodorovič Kerenskij, který byl advokátem, socialistickým politikem a druhým předsedou prozatímní vlády v roce 1917, přečetl na schůzi pobouřených advokátů veřejný dopis důstojníkům carské gardy. Mimo jiné zde stálo: „*Přišel jsem ze*

---

⁷⁶ ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-183-2, str. 292-293

⁷⁷ VLČEK, Eduard a Karel SCHELLE. Právní dějiny. Brno: Doplněk, 1998. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-7239-019-8, str. 58-59

⁷⁸ ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-183-2, str. 288-295

⁷⁹ PIPES, Richard. Dějiny ruské revoluce. Vydání druhé, revidované. Přeložil Hana GOPAULOVÁ. Praha: Argo, 2017. ISBN 978-80-257-2203-9, str. 58

zvědavosti jako liberální člověk. Po střelbě jsem však odcházel jako revolucionář.“⁸⁰

Události, které proběhly během krvavé neděle, učinily aktivnějšími v první řadě demokratickou inteligenci. Univerzity se staly místy, kde se protivládní opozice sházela a diskutovala nejčastěji. Vzniklo mnoho seskupení ať již demokratických nebo politických. Vznikly různé svazy, které sdružovaly občany jedné profese, jako třeba svaz lékařů, právníků či učitelů, který byl asi nejpočetnější. Vznikl následně i Svaz svazů, který jednotlivá sdružení spojoval a podporoval. Programy všech uskupení byly v zásadě totožné s peticí, kterou nesli demonstranti před Zimní palác. Požadovali především ústavodárné shromáždění, demokratický politický systém, všeobecné volby, zaručení základních práv či alespoň zřízení konstituční monarchie v Rusku.

V létě roku 1905 se do čela revoluce dostali dělníci. Nejdříve stávkovali převážně za svůj sociální program, ale později se jejich důvody stávek rozšířily a požadovali podobné body jako výše popsaná seskupení. Nejčastěji se dělníci začali seskupovat do takzvaných sovětů (v češtině „rada“).⁸¹ První sovět se ustanovil v březnu revolučního roku v Alpajevsku na Uralu. Sověty pořádaly stávky, členové volili své zástupce přímými, všeobecnými a rovnými volbami. Volilo se většinou veřejně a každý dělník měl aktivní i pasivní volební právo. Volené orgány uvnitř sovětu byly: předseda, tajemník, občas předsednictva a výkonné komise či výbory. Komise a výbory zajišťovaly odborné činnosti sovětu, jako například komise pro boj proti nezaměstnanosti, pro pomoc nezaměstnaným, pracovní komise, finanční komise, pro ochranu města, pro sbírky na ozbrojení nebo pro rozdělování zbraní či zdravotní komise. Sověty také občas vydávaly svůj věstník. Sověty vznikaly v továrnách, dílnách, cechách či na jiných místech téměř po celé zemi. Výjimečně se však objevovaly v armádě, námořnictvu nebo na vesnicích.

Zpočátku se sověty zaměřovaly převážně na hospodářský boj či na zlepšení pracovních podmínek. Jednalo se v podstatě o dobové odbory. Ve svém snažení ve zlepšení podmínek ale dost často narážely jednak na nelibost zaměstnavatelů a jednak na odpor státního aparátu. Význam sovětů se výrazně změnil v říjnu. V tomto měsíci se konala generální stávka dělnické třídy po celém Rusku a sověty

---

⁸⁰ ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-183-2, str. 294

⁸¹ PIPES, Richard. Dějiny ruské revoluce. Vydání druhé, revidované. Přeložil Hana GOPAULOVÁ. Praha: Argo, 2017. ISBN 978-80-257-2203-9, str. 58-61

se staly orgány politickými, které bojovaly za proletariát. Nejvíce radikální byly sověty vedené bolševiky. Převážně tyto orgány podněcovaly revoluční aktivitu, rolníkům pomáhaly obsazovat statkářskou půdu a v některých vesnicích či městech sověty nastolily dočasnou moc.⁸²

Jedny z nejkřutějších nepokojů se odehrávaly právě na venkově. Car musel poslat téměř milion vojáků, aby pomohli uklidnit situaci bouřících se rolníků. Rolníci drancovali, zakládali požáry a páchali násilností proti samotným statkářům. Občané neruského původu nezůstali pozadu a také se začaly hlásit o svá práva.⁸³

Pokus o uklidnění celé situace, která proběhla v srpnu 1905, kdy car Mikuláš II. přijal zákon o zřízení Státní dumy, se spíše nepovedl. Duma měla být sice voleným orgánem, ale ne všeobecným hlasovacím právem či rovnými volbami. Byl zde majetkový a stavovský cenzus, který zcela vylučoval dělníky nebo střední buržoazii. Tento zákon tedy zajišťoval volební převahu statkářům a nejbohatší vrstvě, která podporovala cara. Kompetence takto zřízené Státní dumy spočívaly především v předběžném projednávání, zpracování či posuzování zákonných návrhů, které ale neschvalovala. Zákony od dumy směřovaly k carem jmenované Státní radě. Aby zákon mohl být ale platný, musel o tom rozhodnout car, a to samostatně. Stále více se radikalizující veřejnost tento nový návrh nepřijala.⁸⁴

Neustálé nepokoje a generální stávkou dělníků, která proběhla v říjnu roku 1905 donutila cara ustoupit a přijmout manifest. „*Ve večerních hodinách 27. října dostal Sergej Witte náhlý carův telegram, aby následující den ráno předložil návrh manifestu k veřejnosti. Jak už to bývá, skutečně velké události i dokumenty jsou dílem náhody či okamžiku.*“⁸⁵ Car se zněním manifestu souhlasil bez jakýchkoliv připomínek. S představou, že ustoupí a připustí takto velkou změnu, se ale nedokázal smířit. Pro Mikuláše II. byla přijatelnější představa, že abdikuje. Proto ještě, než podepsal manifest, se pokusil přesvědčit velkoknížete Nikolaje Nikolajeviče, aby učinil státní převrat a zavedl vojenskou diktaturu po tom, co Mikuláš dobrovolně abdikuje. Tato poslední snaha, aby car nemusel ustoupit a dovolit změnu, nevyšla. Nikolajevič odmítl a car musel manifest podepsat.

---

⁸² VLČEK, Eduard. Dějiny státu a práva socialistických zemí: celostátní vysokoškolská učebnice pro studenty právnických fakult studijního oboru právo. Praha: Panorama, 1983. Učebnice (Panorama), str. 9-10

⁸³ ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-183-2, str. 288-295

⁸⁴ PELIKÁN, Dragutin. Dějiny ruského práva. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2000. ISBN 80-7179-432-5, str. 52

⁸⁵ ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-183-2, str. 295

Manifest o zdokonalení státního zřízení byl následující den čten v kostele. Manifest zaručoval nedotknutelnost osoby, základní svobody či svobodu svědomí a slova. Zajišťoval právo na sdružování. Sliboval zřízení Státní dumy, která měla být zákonodárným orgánem, a všeobecné volební právo.⁸⁶ Cílem manifestu bylo uklidnit rozrušený dav, který páchal nepokoje. Znamenal také konec autokracie v Rusku. Toho dne si Mikuláš zapsal do svého deníku: „*Po takovém dnu má člověk těžkou hlavu a neuspořádané myšlenky. Necht' nám Bůh pomáhá a Rusko utiší.*“⁸⁷ V prosinci se carovi a jeho armádě povedlo potlačit ozbrojené povstání v Moskvě vedené moskevským sovětem. Touto událostí začala utichat vlna revolucí, která provázela ruské občany po celý rok 1905.

3.3. Potlačení revoluce

Car v dubnu 1906 přijal *Základní státní zákony*, které byly považovány do jisté míry jako zákony ústavní. V evropském měřítku se jednalo opět o určitou polovičitost, ale z pohledu vývoje Ruska to byl velký krok vpřed směrem k demokratickému zřízení země. Poprvé o všem nerozhodoval pouze car, ale byl zřízen volený orgán, který představoval zástupce lidu.⁸⁸ Hned v úvodu článek čtyři upravoval následující: „*Všeruskému imperátoru náleží nejvyšší samoděržavná moc. Podříditi se jeho moci nejen ze strachu, ale i ve jménu svědomí, velí sám Bůh.*“⁸⁹ Z tohoto ustanovení můžeme usoudit, že osoba cara je posvátná a nedotknutelná. Carovi je podřízena všechna vnitřní správa, armáda i námořnictvo. Zároveň nadále jmenoval ministry a obecně mu zůstala v podstatě veškerá absolutní moc.

Podle říjnového Manifestu měla být ústavodárným orgánem Státní дума podle vzoru, který používala Evropa. Nově podle Základních státních zákonů nemohl být zákon přijat bez souhlasu Státní dumy, Státní rady a cara. Дума tedy byla omezena Státní radou, která představovala pomyslnou horní komoru. Státní rada byla jmenována z půlky carem a z půlky volena na devět let. Volební právo do Státní rady nebylo rovné a rozdělovalo se na pět volebních kurií. V první bylo

---

⁸⁶ Manifest o zdokonalení státního zřízení ze dne 17. října 1905 dostupný také z: <http://www.hist.msu.ru/ER/Text/oct1905.htm>

⁸⁷ PIPES, Richard. Dějiny ruské revoluce. Vydání druhé, revidované. Přeložil Hana GOPAULOVÁ. Praha: Argo, 2017. ISBN 978-80-257-2203-9, str. 63

⁸⁸ PIPES, Richard. Dějiny ruské revoluce. Vydání druhé, revidované. Přeložil Hana GOPAULOVÁ. Praha: Argo, 2017. ISBN 978-80-257-2203-9, str. 63-66

⁸⁹ VLČEK, Eduard a Karel SCHELLE. Právní dějiny. Brno: Doplněk, 1998. Edice učebnic Právnícké fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-7239-019-8, str. 59

pravoslavné duchovenstvo, v druhé gubernská zemská shromáždění, ve třetí šlechtická společnost, ve čtvrté Akademie věd a univerzity a pátou tvořily Rada obchodu a průmyslu, burzovní výbory a kupecké výkonné výbory. Zástupci do Státní dumy měli být voleni na pět let nerovnými, nevšeobecnými a nepřímými volbami. Téměř polovina obyvatel Ruska byla díky censům vyloučena z možnosti volby. Volit směli pouze muži starší 25 let. Voliči byli rozděleni do čtyř kurií, a to statkářské, městské, rolnické a dělnické. Mezi jednotlivými kuriemi byla absolutní nerovnost. Z možnosti volby byly vyňaty ženy, vojáci, námořníci, kočující národy, muži mladší 25 let a studenti. Zákon tedy musela schválit jak Státní дума, tak Státní rada, přičemž car měl ještě právo veta. Navíc měl car ještě podle článku 87 Základních zákonů právo vydávat zákon sám v době, kdy дума nezasedala.⁹⁰ Car měl současně právo dumu kdykoliv rozpustit, čehož dvakrát zneužil, protože nejednala v souladu s carovým smýšlením. Obecně bral car dumu spíše jako nutné zlo než pomyslného partnera, který by mu pomohl s vládnutím.⁹¹

Podle výše uvedeného zákona byla дума zvolena dvakrát, a to v letech 1906 a 1907. Carovi však složení zvolených dum nevyhovovalo, a tak je vždy nechal rozpustit. První dumu nechal rozehnat po 72 dnech fungování a druhou po 102 dnech. Současně s rozeznáním nechal některé zvolené poslance zatknout nebo proti nim bylo zahájeno trestní řízení. Rozehnutím druhé dumy dne 3. června 1907 byla definitivně potlačena První ruská revoluce a car začal opět upevňovat svou moc. Vydal nový volební zákon, který sice zanechal volební kurie, ale poměr mezi nimi byl ještě více nerovný než dříve. „*Zatímco 1 hlas statkáře podle úpravy z roku 1906 se rovnal 3 hlasům v kurii městské, 15 v rolnické a 45 v dělnické, nyní se rovnal 6 hlasům v městské, 260 v rolnické a 543 v dělnické kurii.*“⁹² Díky tomuto novému přepočítání hlasů Rusové zvolili třetí a čtvrtou dumu. Třetí дума jako jediná vydržela celé volební období, byla konformní a car byl se složením spokojen.⁹³ Konstituční monarchie tedy v Rusku nikdy zřízena nebyla, i když to tak po říjnovém manifestu z roku 1905 to vypadalo nadějněji. Rozpuštění druhé dumy se

---

⁹⁰ VLČEK, Eduard a Karel SCHELLE. Právní dějiny. Brno: Doplněk, 1998. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-7239-019-8, str. 59-60

⁹¹ PIPES, Richard. Dějiny ruské revoluce. Vydání druhé, revidované. Přeložil Hana GOPAULOVÁ. Praha: Argo, 2017. ISBN 978-80-257-2203-9, str. 65-66

⁹² PELIKÁN, Dragutin. Dějiny ruského práva. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2000. ISBN 80-7179-432-5, str. 55

⁹³ Dějiny evropského kontinentálního práva: vysokoškolská právnická učebnice. 4. upravené vydání. Praha: Leges, 2018. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-268-4, str. 533

považovalo za státní převrat a znovu utužování absolutismu, avšak moc cara zůstala po první revoluci lehce oslabena.⁹⁴

3.4. Stolypinovy reformy

Petr Stolypin se narodil v roce 1862 v Drážďanech, ale byl jednou z nejvýznamnějších postav ruských dějin. Vystudoval matematiku a fyziku na petrohradské univerzitě. Po obhájení své kandidátské práce zabývající se zemědělskou ekonomikou začal pracovat na ministerstvu vnitra. Ve svých 40 letech se stal gubernátorem v Grodnu. Jeho hlavní předností bylo, že dokázal udržet chladnou hlavu, krotit násilí tím, že s předními členy protivládních seskupení se snažil vyjít, vysvětlovat jim celou situaci a přesvědčovat je. Pro svou liberálnost nebyl moc oblíbený carem, ale přesto ho jmenoval do vlády s nadějí, že se jedná o potencionálního zachránce celé krize. Stolypinova kariéra postupovala velmi rychle. V květnu 1906 se stal ministrem vnitra a o dva měsíce později byl již jmenován premiérem, kterým zůstal až do roku 1911. Hlavním úkolem bylo nastolit pořádek v zemi, což se nejevilo jako absolutně jednoduchý cíl. Ačkoliv vlna nepokojů již pomalu utichala, v Rusku stále probíhaly různé vraždy a atentáty, které se staly formou politického protestu. Oběťmi mohl být téměř kdokoli od člověka, který pronesl v dumě odvážnější řeč, až po policisty a úředníky carského aparátu.⁹⁵ Za těmito teroristickými atentáty stáli především eseři. V letech 1906–1907 zemřelo přibližně 4 500 státních zaměstnanců. Celkový počet jak civilních, tak politických obětí čítá kolem 9 000 osob.⁹⁶ Stolypin si ve své práci stanovil dva nejzákladnější cíle. Prvním bylo nastolit pořádek v Rusku a druhým úkolem byla agrární reforma.

K nastolení pořádku použil poměrně razantních řešení. Půl roku řídil Rusko diktátorským způsobem. V srpnu 1906 vydal zvláštní zákony, které opravňovaly vojenské polní soudy řešit politické protiprávní činy. Soudní řízení mohlo trvat maximálně 48 hodin a mohla probíhat bez přítomnosti prokurátora a obhájce. Rozsudky obsahovaly poměrně tvrdé tresty, které byly okamžitě vykonatelné.

---

⁹⁴ SKŘEJPKOVÁ, Petra a Ladislav SOUKUP. Nedemokratické právní systémy ve vybraných státech Evropy první poloviny 20. století: příspěvek k aplikaci "Principů" E.F. Smidaka. [Praha]: Havlíček Brain Team, 2011. Avenira edice. ISBN 978-80-87109-24-3, str. 124

⁹⁵ ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-183-2, str. 296-297

⁹⁶ PIPES, Richard. Dějiny ruské revoluce. Vydání druhé, revidované. Přeložil Hana GOPAULOVÁ. Praha: Argo, 2017. ISBN 978-80-257-2203-9, str. 68-69

Nebylo možné podat jakékoliv opravné prostředky.⁹⁷ Po dobu platnosti tohoto zákona, což bylo osm měsíců, vojenské polní soudy takto vydaly přes tisíc rozhodnutí o trestu smrti. V dubnu 1907 se země navrátila k běžné soudní praxi, ale politická provinění se soudily stále stejně tvrdě. V letech 1908–1909 odsoudily soudy k trestu smrti přibližně 3 670 osob a 4 500 lidí k nuceným pracem za politické trestné činy. Touto dobou se začalo pro oprátku užívat označení „stolypinova kravata“. Tvrdými restrikcemi si Stolypin vysloužil mnoho odsuzujících názorů, nicméně protistátní násilí se mu povedlo výrazně omezit až téměř zastavit.

Stolypin si byl plně vědom, že právě rolník mohl ovlivnit další vývoj země a věděl, že rolníci žili ve velmi špatných podmínkách. Svou agrární reformou se chtěl přiblížit zbylým evropským zemím. Jeho přesvědčení spočívalo v představě, že v případě vytvoření rolníků-vlastníků, jakožto nové společenské vrstvy, dostane carský systém podstatnou podporu.⁹⁸ Reforma umožnila rolníkům vystoupit z obcí i s půdou. Již v roce 1903 bylo zrušeno neomezené společné ručení obcí, které bylo zavedeno reformou Alexandra II a společné ručení do velké míry bránilo rozvoji tržní ekonomiky. Stolypin se snažil odstranit feudální přežitky, které především spatřoval v občinách. Roku 1906 bylo rolníkům umožněno vystoupit z obcí s bezplatnými přiděly půdy, které přecházely do soukromého vlastnictví rolníka. Rolník také mohl půdu, která přesahovala přiděl, odkoupit za výhodnější cenu. Ačkoliv výnos o vystoupení z obce byl prezentován jako téměř až povinnost rolníka takto učinit, do roku 1917 vystoupila přibližně pouze pětina ze všech rolníků v zemi. Tuto možnost využili pouze movitější rolníci, kteří zvládali provozovat tržní hospodářství. Chudším rolníkům totiž přidělená půda nestačila, a proto by se o sebe nedokázali postarat, navíc jim existence obcí tolik nevadila, jako nedostatek půdy.⁹⁹ Součástí reformy byla i rozsáhlá migrace z přelidněných oblastí do regionů s nižší hustotou, jakou byla například Sibiř. Migrace měla vyřešit převážně nedostatek půdy.

Mimo výše zmíněného také prosadil povinnou školní docházku i pro děti rolníků na dobu čtyř let. V březnu 1907 představil program reform z oblasti

---

⁹⁷ SKŘEJPKOVÁ, Petra a Ladislav SOUKUP. Nedemokratické právní systémy ve vybraných státech Evropy první poloviny 20. století: příspěvek k aplikaci "Principů" E.F. Smidaka. [Praha]: Havlíček Brain Team, 2011. Avenira edice. ISBN 978-80-87109-24-3, str.125

⁹⁸ ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-183-2, str. 296-297

⁹⁹ PELIKÁN, Dragutin. Dějiny ruského práva. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2000. ISBN 80-7179-432-5, str. 56

občanského práva, policie, správního práva, dokonce se i zaměřil na zlepšení poměrů menšin a sociálních zákonů.¹⁰⁰

Petr Stolypin pocházel ze šlechtické rodiny a k carovi cítil absolutní oddanost. Car Stolypina z počátku plně podporoval a důvěřoval mu ve všech jeho krocích. Avšak jen a pouze z důvodů, že se sám car cítil být ohrožený. Jakmile se Stolypinovi povedlo zemi utiřit a omezit násilí, začal být car velmi nepřátelský. Ačkoliv Stolypin nikdy nechtěl cara svrhnout a nastolit jiný režim než monarchii, tak byl Mikuláš jiného názoru a stále více měl se Stolypinem osobní problémy. Problémy měl Stolypin i s třetí zvolenou dumou, protože mu například nedovolila vybudovat nové rozsáhlé námořnictvo, které bylo zdecimované Japonskou válkou. Nebo neodsouhlasila návrh zákona na zřízení zemstev v západních provinciích celé země. Stolypin chtěl dokonce podat demisi, ale car mu nepovolil rezignaci.

Veškeré vládní problémy se vyřešily v září roku 1911, kdy byl na Stolypina spáchán atentát studentem práv. Jednalo se o policejního agenta, ale i člena teroristických kruhů. Atentát byl spáchán v Kyjevském divadle. Student nebyl nikdy potrestán, protože provedl čin ve prospěch nejvyššího zájmu.¹⁰¹ „*Ve Stolypinovi odešel z uzavírajících se dějin ruského samoděržaví poslední státník, který snad mohl oddálit či dokonce zabránit jeho zhroucení. Nic z toho car nechápal a zřejmě ani nepochopil Stolypinův program hospodářsky prosperujícího Ruska. Snad ani netušil, že by podobnou vizi budoucnosti země měl mít vlastně především on sám.*“¹⁰²

---

¹⁰⁰ ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-183-2, str. 296-297

¹⁰¹ PIPES, Richard. Dějiny ruské revoluce. Vydání druhé, revidované. Přeložil Hana GOPAULOVÁ. Praha: Argo, 2017. ISBN 978-80-257-2203-9, str. 67-75

¹⁰² ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-183-2, str. 298

4. Revoluční rok 1917

4.1. První světová válka

Hrozba a zároveň nevyhnutelnost války byla po celé Evropě patrná již počátkem 20. století. Čím dál více rozpínavá politika Německa a napnuté mezistátní vztahy donutily Rusko a Francii jednat o vojenské spolupráci proti Německu. V roce 1906 se k dohadování o spolupráci připojila i Velká Británie. O rok později v srpnu byla podepsána britsko-ruská smlouva, která dala základ Trojdohody. Britsko-ruská dohoda se týkala vymezení vlivu v Asii. Podle této dohody byla Persie rozdělena na tři zóny, kdy v severní sféře uplatňovalo vliv Rusko, v jižní Británie a střední část země zůstala neutrální. Britům také zůstal vliv v Afganistánu a obě země se v dohodě shodly respektovat územní celistvost Číny a čínskou suverenitu nad Tibetem.¹⁰³ Rusko přípravu na válku rozhodně nepodceňovalo a od roku 1910 financovalo válečný průmysl nejvíce z celé Evropy.

Dne 28. června 1914 gregoriánského kalendáře byl spáchán atentát na následníka trůnu Rakouska-Uherska Ferdinanda d'Este v Sarajevu. Za atentátem stáli členové tajné služby Srbska. Rakousko-Uhersko dalo Srbům ultimátum. Rusko sice bylo spojencem Srbska, ale současně počítalo s vypuknutím války později, a tak přesvědčovalo Srbsko k ústupkům a splnění všech požadavků, které si Rakousko-Uhersko žádalo. Srbsko samotné do válečného konfliktu nechtělo a bylo otevřené jednat o napravení důsledku atentátu. Rakousko-Uhersko mělo také spojence, a to Německo, které k válečnému stavu naopak velmi tlačilo a svého spojence podporovalo. Dne 29. července gregoriánského kalendáře vyhlásilo Rakousko-Uhersko válku Srbsku a začalo bombardovat Bělehrad. Někteří historikové tvrdí, že atentát byl jen jednou z několika příčin vzniku válečného konfliktu, které v historii známe pod pojmem *první světová válka*. Já osobně se přikláním k druhé teorii, a to že již bylo předem jasné, že válečný konflikt bude, jen se čekalo na vhodný okamžik a atentát na následníka trůnu byl výbornou záminkou.

Ihned po vyhlášení války Srbsku Rakousko-Uherskem započalo Rusko mobilizovat. Dne 1. srpna 1914 gregoriánského kalendáře vyhlásilo Německo válku Rusku a pět dní poté mu vypovědělo válku i Rakousko-Uhersko. Car Mikuláš II. byl dosti bezradný rychlým sledem událostí, ale občané Ruska mu vyjádřili podporu

---

¹⁰³ PEČENKA, Marek a Bohuslav LITERA. Dějiny Ruska v datech. Praha: Dokořán, 2011. ISBN 978-80-86569-14-7, str. 171-182

20.7., když přišli k Zimnímu paláci slíbit carovi pomoc. Car zde slíbil, že dokud bude v Rusku nepřítel, neuzavře mír.¹⁰⁴

Ruská armáda byla sice co do počtu největší, ale rozhodně nebyla nejsilnější. Do války však Rusko vstupovalo se sebevědomím, protože všichni očekávali, že se bude jednat o rychlý konflikt. Ostatně, to si myslely i zbylé státy Evropy. Nikdo tenkrát netušil, že se konflikt protáhne na celé čtyři roky a bude mít na svědomí téměř 16 miliónů lidských životů. Na rychlou válku by bylo Rusko připraveno dobře, a také se jim v prvních měsících dařilo. Zaostalé Rusko však nebylo připraveno na moderní válku, kde se kupříkladu poprvé užily tanky či bojový jedovatý plyn. Rusko nemělo ani dostatek pušek a nábojů pro své vojáky. Celková mobilizace byla dlouhá a nesystematická. Mobilizace byla dokončena koncem roku 1914 a Rusko mělo 6,5 miliónů vojáků s 4,6 milionem pušek. Dalším velkým problémem armády byli neproškolení a nevyčvičení velitelé. Mnoho velitelů dostalo svou hodnost jen díky své politické spolehlivosti. Samotní vojáci neměli nikterak silné cítění k vlasti, na rozdíl od příslušníků jiných armád. Jediné, k čemu ruští vojáci byli vycvičeni, byla poslušnost, která je ale při velkém bojovém neúspěchu opouštěla, a v hojném počtu dezertovali. Náladě ruské armády, ani celé země nepřidával ani fakt, že Rusko nezvládalo zásobovat jídlem nejen bojové jednotky, ale ani velkoměsta.¹⁰⁵

Během první světové války vznikala různá seskupení kapitalistů neboli svazů či výborů, a to za účelem chránění kapitálu. Podnikatelé se seskupovali hlavně z důvodů obav ohrožení jejich majetku v důsledku neschopné carské byrokracie. V srpnu 1915 se ze zástupců buržoazních politických stran utvořil *Progresivní blok*, který požadoval velké změny, jako například svobodu vyznání, legalizace tisku, práva pro zemstva. Na vznik Progresivního bloku reagoval car rozpuštěním Státní dumy.¹⁰⁶

Od začátku války byla zakládána různá společenstva či svazy pro pomoc raněným či zásobování armády a podobné válečné záležitosti. Zřizoval je jak státní aparát, tak i jiné nestátní instituce. V červnu 1915 vznikl *sbor poradců pro zásobování armády*, jako zvláštní orgán ústřední správy. Měl za úkol hodnotit

---

¹⁰⁴ ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-183-2, str.314-315

¹⁰⁵ PIPES, Richard. Dějiny ruské revoluce. Vydání druhé, revidované. Přeložil Hana GOPAULOVÁ. Praha: Argo, 2017. ISBN 978-80-257-2203-9, str. 79-81

¹⁰⁶ SCHELLE, Karel a kolektiv. Právní dějiny. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-043-7, str. 731-733

a koordinovat opatření týkající se obrany státu. Kontroloval veškeré podniky, jak státní, tak soukromé, které se podílely na zakázkách týkajících se válečného stavu země. Vznikaly i další sbory poradců, které kupříkladu řešily dopravu, palivo či otázky běženců. Všechny sbory měly rozsáhlé pravomoci a odpovědné byly přímo panovníkovi. I přes široké kompetence sborů, moc velké úspěchy nedosáhly.¹⁰⁷

Velké neúspěchy ve válce nebyly jediným problémem Ruska. Země nezvládla na válečný stav reagovat ani ekonomicky a z důvodu špatné dopravní sítě byla nucena zastavit zahraniční obchod. Projevilo se, že Rusko nebylo způsobilé hospodářsky zajistit své obyvatele. Během války byl velký nedostatek surovin a paliv a na přelomu 1916 a 1917 armáda i civilní obyvatelé pocítili velký hlad a zimu. Všechny tyto nezdary jak válečné, tak i v běžném životě Rusů, zlomily carovi autoritu, která mu ještě zbývala, a carismus se ocitl v hluboké vládní krizi.

Nervozita a tlak buržoazie na vládu, aby ustoupila a zavedla nějaké liberální změny, měly za následek mnoho personálních změn ve vládě samotné, což obecnému zmatku nepřidalo. Z důvodů velkého zhoršení životních podmínek vzrostla kriminalita, lidé začali stávkovat a uskutečňovala se různá lidová hnutí, která přerůstala v demonstrace. Dělníci, protestující proti policii, byli podporováni samotnou armádou, která se pozvolně rozpadala.¹⁰⁸

Jedním ze základních ekonomických problému Ruska byla inflace. Rubl byl před válkou velmi stabilní měna, protože, stejně jako měna na celém světě, byl kryt zlatem. Prvním krokem k inflaci bylo vydání nařízení v červnu roku 1914 k tištění bankovek bez ohledu na možnost pokrytí zlatem, které se nacházelo ve státní pokladně. Přicházející inflaci nepřidal ani fakt, že vláda přišla o daň z alkoholických nápojů, protože vyhlásila prohibici. Důsledkem inflace byl rapidní nárůst cen zboží. Ačkoliv se během války platy zdvojnásobily, tak stále nepostačovaly k zakoupení základních potravin, jejichž cena vzrostla až o 300 %.

Rusko tedy fakticky vedlo válku na dvou frontách. Na jedné frontě bojovalo proti nepřátelským mocnostem, tedy proti Německu a Rakousku-Uhersku, a na té druhé svádělo boj proti vlastním občanům na úrovni politických bojů.¹⁰⁹ „*Ve zpusťšené a vyhladovělé zemi nebyl dostatek hodnot, jež by se mohly stát základem*

---

¹⁰⁷ SKŘEJPKOVÁ, Petra a Ladislav SOUKUP. Nedemokratické právní systémy ve vybraných státech Evropy první poloviny 20. století: příspěvek k aplikaci "Principů" E.F. Smidaka. [Praha]: Havlíček Brain Team, 2011. Avenira edice. ISBN 978-80-87109-24-3, str. 127-128

¹⁰⁸ SCHELLE, Karel a kolektiv. Právní dějiny. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-043-7, str. 731-733

¹⁰⁹ PIPES, Richard. Dějiny ruské revoluce. Vydání druhé, revidované. Přeložil Hana GOPAULOVÁ. Praha: Argo, 2017. ISBN 978-80-257-2203-9, str. 81-89

*pro podstatnější zlepšení; umírněná politika, diskuse, politická dohoda a kompromis ztrácely sociální a ekonomickou bázi. Každé střetnutí dříve nebo později směřovalo k radikálnímu vyústění.*¹¹⁰

Car Mikuláš II. chtěl stát v čele armády od začátku války. Jeho poradci mu to však zprvu rozmluvili. Po velkých porážkách se ale Mikuláš rozhodl do čela armády skutečně postavit. Vládu země v podstatě předal své ženě Alexandře, která ho ujišťovala, že vše zvládne a v dopise mu napsala, ať jí věří, a že právě ona „nosí kalhoty.“ Nebyla však na rozhodování ohledně země sama. S vládnutím pomáhal Alexandře dlouholetý přítel carské rodiny Grigorij Jefimovič Rasputin.¹¹¹

Rasputin se narodil na Sibiři někdy kolem roku 1864. Do 28 let života žil velmi nespořádaný, dalo by se říct až kriminální život. Živil se povoznictvím, ve velké míře pil, ale i kradl. Najednou ho však údajně osvítil duch svatý. Začal léčit a uzdravovat nemohoucí či nemocné. Lidem připadalo, jako by konal zázraky a považovali ho za tajemství Boží. Rasputin byl velmi empatický, sugestivní a velmi pravděpodobně ovládal i hypnózu.

Od roku 1905 byl Rasputin u carského dvora vždy vítaný, a to hlavně díky carevně. Nástupce trůnu carevič Alexej Nikolajevič trpěl hemofilií (onemocnění způsobující poruchu srážlivosti krve), kterou zdědil z matčiny strany. O Alexeje měla celá rodina, včetně Mikuláše II., strach, protože byl jediným synem a možným nástupcem Romanovců. Právě Rasputin dokázal zastavit krvácení a utišit bolest bez jakýchkoliv léčivých přípravků. Díky těmto schopnostem měl velmi brzy silné slovo v carské rodině a začal zasahovat i do věcí vládních a vojenských. Mikuláš občas pochyboval o jeho radách, ale carevna ho vždy přesvědčila, protože slovo Rasputina bylo „slovo Boží“, a proto posvátné. Rasputinův život nebyl ale zdaleka svatý. Pořádal bujaré večírky s velkým množstvím alkoholu a divokých orgií. Carevna však těmto fámám o hříšném životu Rasputina nevěřila a stále v něm měla tu největší oporu.¹¹²

Největší politickou moc získal Rasputin právě po odjezdu Mikuláše II. na frontu. Po roce 1915 nebylo možné jmenování do jakéhokoliv úřadu bez jeho souhlasu. Carevna spolu s Rasputinem během roku 1916 vyměnili všechny

---

¹¹⁰ SCHELLE, Karel a kolektiv. Právní dějiny. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-043-7, str. 733

¹¹¹ PIPES, Richard. Dějiny ruské revoluce. Vydání druhé, revidované. Přeložil Hana GOPAULOVÁ. Praha: Argo, 2017. ISBN 978-80-257-2203-9, str. 90-91

¹¹² ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-183-2, str.316-318

gubernátory. V ústředních orgánech také provedli mnoho personálních změn. Vyžadovali od úředníků absolutní loajalitu a pokud nesplnili carevno očekávání, byli velmi rychle vyměněni.

Zmatek způsobený neustálými změnami ve vládních vrstvách a výměna schopných ministrů za neschopné vzbudila v lidu vlnu nepokojů a poprvé v historii byla nelibost namířena i proti samotné carské rodině, nejen proti ministrům. Dalším problémem bylo i přesvědčení lidu, že carevna, jakožto Němka, zrazuje Rusko a donáší interní informace do své rodné země. Mikuláš se pokusil napětí uklidnit jmenováním Alexandra Protopopova do funkce ministra vnitra. Protopopov byl člen progresivního bloku a člen Státní dumy. Na chvíli se situace zklidnila, protože převládal názor, že jmenováním Protopopova do funkce je počátek konce jmenování ministrů do funkce samotným carem.

Brzy opozice zjistila, že se jednalo pouze o úhybný manévr a Protopopov cara poslouchal téměř na slovo. V listopadu 1916 car znovu svolal Státní dumu za účelem projednat státní rozpočet. Opozice věděla, že je třeba udělat razantních změn, jinak se země dostane do nevídaných vnitřních problémů. Nezvládla se však dohodnout, jakým způsobem se má změna provést. Liberálové a radikálové chtěli kompletní konstituční transformaci země. Monarchisté věřili, že hlavním problémem je carevna a bylo třeba se jí zbavit. Někteří došli k závěru, že největším problémem je sám Rasputin a zbavení se ho by problém taktéž vyřešilo.¹¹³ Poslední možnost si vzala za své skupinka složená z knížete Felixe Jusupova, V. Puriškeviče a velkoknížete Dimitrije Pavloviče, který byl člen carské rodiny. Jusupov uspořádal 30. prosince 1916 večírek, kam byl, mimo jiné, pozván i sám Rasputin. Nejprve ho měli v plánu otrávit, to se ale nepovedlo, a tak ho zastřelili. Rasputin prorokoval, že v případě, že bude zavražděn rukou člena carské rodiny, monarchie padne nedlouho po něm.¹¹⁴

Atentátníci byli přesvědčení, že zavražděním Rasputina se zbaví i vlivu samotné carevny, která měla být údajně na Rasputinovi psychicky závislá a měla se psychicky zhroutit. Car by se poté odcizil od manželky, byl by vymaněn z vlivu těchto dvou osob a stal by se konstitučním monarchou. Smrtí Rasputina se však nic nezměnilo. Naopak se car s carevnou více sblížili a zradu cítili všude kolem sebe. Po vraždě Rasputina odjel z fronty a s manželkou a dětmi (kromě syna měl ještě

---

¹¹³ PIPES, Richard. Dějiny ruské revoluce. Vydání druhé, revidované. Přeložil Hana GOPAULOVÁ. Praha: Argo, 2017. ISBN 978-80-257-2203-9, str. 91-96

¹¹⁴ ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-183-2, str. 316-318

čtyři dcery) odjeli na venkov do Carského Selu, kde žili absolutně odříznutí od zbytku světa. Mikuláš nebyl schopen pochopit, že jeho synovec se mohl dopustit něčeho takového, jako byla vražda rodinného přítele. Poslední měsíce vlády byl Mikuláš apatický k náladě v zemi ještě více než kdy dřív. Byl přesvědčený, že vše řídí Bůh a bude vše tak, jak si sám přeje. Protopopov mu také hlásil, že má veškeré záležitosti pod kontrolou. Pokud navštívil cara v domu smutku, jak se začalo říkat Carskému Selu, někdo jiný a varoval cara před blízcími se nepokoji, jen zdvořile naslouchal.

Konzervativci mezitím začali plánovat, jak svrhnout samotného cara, když jim nevyšel plán, jaký si představovali po zabití Rasputina. Ve hře bylo několik plánů, jako například unesení cara, donucení k abdikaci či užití ozbrojené síly. Nic z toho se ale nikdy neuskutečnilo.¹¹⁵

4.2. Právo během válečného stavu

Během válečného stavu proběhlo také mnoho změn v právních otázkách země. Obecně byly rozšířeny kompetence armádních orgánů. Činnost správních a soudních orgánů byla buď plně, nebo z velké části přenesena právě na orgány armádní. Na celém území, kde se přímo nebojovalo, byl vyhlášen režim mimořádné ochrany. Ve válečných částech země platil stav obležení nebo válčený stav a v těchto místech měly příkazy armádních velitelů sílu zákona. Za porušení jejich nařízení mohli ukládat tresty, například trest věznění do tří měsíců či peněžité tresty do tří tisíc rublů. Trest smrti možné uložit nebylo. Byla zavedena cenzura tisku, na kterou dohlížel nově zřízený orgán *Hlavní vojenská cenzurní komise*, která pod sebou měla místní vojenské cenzurní komise působící u štábů vojenských okruhů.

Velkým změnám během válečného období dostaly i soudy. Pro území, kde byl vyhlášen stav obležení nebo stav války byl vydán zákon ihned v červenci roku 1914. Ten zřizoval plukovní a etapové soudy, soudy vojenských sborů a soudy vojenských okruhů. Druhou a třetí instanci zastávaly *hlavní vojenský soud* a *Kasační úřad*. Před vojenské soudy mohl být postaven voják ruské armády nebo osoby, které armádě sloužily. Tyto soudy příslušely také obyvatelstvu nepřátelských států, pokud se soud konal na území obsazeném ruskou armádou a provinili se proti válečnému právu. V mimořádných situacích mohl být ještě vedle

---

¹¹⁵ PIPES, Richard. Dějiny ruské revoluce. Vydání druhé, revidované. Přeložil Hana GOPAULOVÁ. Praha: Argo, 2017. ISBN 978-80-257-2203-9, str. 96-97

této soudní soustavy zřízen vojenský polní soud. Musel být postaven do jednoho dne od spáchání trestného činu. Neveřejné jednání nesmělo přesáhnout 48 hodin, rozsudek nabyl okamžité právní moci po vyhlášení a musel být vykonán do dalšího dne.

Hlavní změny v trestním právu spočívaly především v rozšíření kompetencí velitelů armády. Od konce roku 1914 měli možnost zvyšovat tresty, které byly stanoveny ve Vojenském řádu o trestech z roku 1869, ale i v jiných trestněprávních předpisech. Nucenými pracemi až na 20 let se trestalo například opuštění zbraně, nebo opuštění zásob potravin či léků. Za spáchání trestního činu během boje mohl být uložen trest smrti. Vzhledem k tomu, že se během první světové války rozmohla dezerce, došlo k navýšení jejího možného postihu. Za zběhnutí ze služby za účelem vyhnouti se vojenské službě byly ukládány taktéž nucené práce, popřípadě i trest smrti. Pokud se voják vzdálil od bojové jednotky na méně než tři dny, mohl dostat pouze kázeňské potrestání. Za přeběhnutí vojáka k nepřátelům mu byl vždy ukládán trest smrti, a to i těm, kteří přeběhnutí vojáka napomáhali. Velice často se vojáci mrzачili, aby nemuseli na frontu, začalo se proto trestat i sebepoškození.

Zvláštní režim během války měly civilní soudy. V případě, že před vypuknutím války byl zahájen civilní proces a jedna ze stran byla povolána do boje a neustanovila za sebe zástupce, pak na dobu války a následující první 3 měsíce míru bylo jednání přerušeno.¹¹⁶

4.3. Lenin

Jednou z nejdůležitějších osobností celé Velké říjnové revoluce, ale i významnou osobou, která zasáhla do politického dění celého světa byl Vladimir Iljič Uljanov, známý pod pseudonymem Lenin. Vladimir se narodil v malém městě jménem Simbirsk dne 22. dubna 1870 do zámožné rodiny. Otec Ilja Uljanov byl ředitelem gymnázia a se svou manželkou Marii Alexandrovnou Blankovou, matkou Vladimira, zastávali demokratické a liberální názory. Od mala se Vladimirovi dostávalo kvalitního vzdělání, které mu šlo velmi dobře. Do téměř idylického života mu zasáhly dvě rány. Nejprve mozková mrtvice Vladimirova otce, který na její následky v roce 1886 náhle zemřel. Druhá tragédie se stala rok po otcově smrti.

---

¹¹⁶ SKŘEJPKOVÁ, Petra a Ladislav SOUKUP. Nedemokratické právní systémy ve vybraných státech Evropy první poloviny 20. století: příspěvek k aplikaci "Principů" E.F. Smidaka. [Praha]: Havlíček Brain Team, 2011. Avenira edice. ISBN 978-80-87109-24-3, str.128-130

Vladimírův bratr Alexandr, který studoval biologii na univerzitě v Petrohradu, byl popraven za pokus o atentát na cara Alexandra III. Bylo to poprvé, kdy se Vladimír seznámil s myšlenkami revoluce a tyto dvě události ho pomyslně přenesly do světa dospělých. Svého bratra za čin neodsoudil a žil s myšlenkou, že Alexandr jinak jednat nemohl. Celá rodina Uljanovových byla společností odsouzena, protože byli příbuznými „carovraha“. V tomto období, kdy byla rodina ve velké společenské izolaci, si Vladimír začal utvářet revoluční a radikální myšlenky. Liberální buržoazní společnost považoval za pokryteckou.^{117 118}

Roku 1887 nastoupil na univerzitu v Kazani, kde studoval obor právo. Začal se účastnit studentských protestů, a tak byl v prosinci stejného roku vyloučen. Leninovi bylo nakonec dovoleno složit závěrečné zkoušky na jiné univerzitě. Podal si žádost o přípuštění k závěrečným zkouškám na fakultě v Petrohradě. Jeho státní závěrečné zkoušky se skládaly například z těchto předmětů: dějiny ruského práva, státní právo, politická ekonomie, encyklopedie a dějiny filosofie práva, římské, trestní, občanské, obchodní či církevní a mezinárodní právo a dalších. Veškeré závěrečné zkoušky složil s výborným prospěchem, což poukazuje na jeho nesmírnou inteligenci. Všechno se totiž musel naučit sám. Sice byl přípuštěn k závěrečným zkouškám, ale nebylo mu dovoleno navštěvovat přednášky. Ve svých 21 letech získal titul z práv a podal si přihlášku k soudu, aby mohl být pomocníkem (koncipientem) u advokáta A. N. Chardina v Samaře (město v evropské části Ruska na levém břehu Volhy). Rok po ukončení studií se stal advokátem. Ačkoliv měl všechna povolení, před soudem tolik nevystupoval. V samarské oblasti nebylo pro Lenina dostatek zajímavých kauz. Proto roku 1893 odjel do Petrohradu, kde začal pracovat u vyhlášeného advokáta Gerarda. I zde Lenin k soudům příliš nechodil a jeho činnost začala být téměř výhradně politická.¹¹⁹

Celý jeho další život zasvětil Lenin revoluci a jeho životním posláním bylo stát se profesionální revolucionář. Můžeme ho také nazvat za teoretikem a praktikem revoluce. Za své radikální myšlenky byl vězněn a poslán do exilu na Sibiř. Na přelomu století odešel do emigrace do Švýcarska. Zde převážně studoval v knihovně a psal články do časopisu Jiskra, což byl stranický plátek. Napsal také politický pamflet *Co dělat?*, kde do určité míry převzal marxistické myšlenky,

---

¹¹⁷ Respekt. Lenin dnes. Praha: R-PRESSE, spol. s r.o., 1989. ISSN 0862-6545.

¹¹⁸ PEČENKA, Marek a Bohuslav LITERA. Dějiny Ruska v datech. Praha: Dokořán, 2011. ISBN 978-80-86569-14-7, str 168

¹¹⁹ Právní prakse. Právník Lenin. Roč. IX., 1945

hlavně ty, které mu vyhovovaly, a popsal zde svou filosofickou představu, které se následně začalo říkat leninismus. Byl přesvědčen, že v čele revoluce musí být výběrová skupina profesionálních revolucionářů, a ne celá masa revolučně smýšlejících lidí. Ostatně tato otázka rozdělila také Ruskou sociálně demokratickou dělnickou stranu na dvě frakce. Lenin byl toho názoru, že by mělo být členství na základě aktivní činnosti jedince. Jeho myšlenkový protivník Martov trval na masové straně, kde členství tedy nebude záležet na aktivitě, ale strana bude považovat za členy i ty pasivní. Na sjezdu v Londýně v roce 1903 Lenin prohrál tento spor, ale od té doby byla strana rozdělena na bolševiky a menševiky. Další činností, kterou Lenin provozoval v emigraci, bylo pořádání přednášek a různých diskusí. Nejdůležitější činností bylo však čekání, a to čekání na vhodný čas k převzetí moci a nastolení diktatury proletariátu.

Při utváření svých myšlenek dospěl k následujícímu. Absolutně zavrhl parlamentarismus a demokracii, a to v jakýchkoliv formách. Za jediný možný způsob dobrého řízení státu považoval tvrdou diktaturu. Byl přesvědčený, že právě diktatura zavede dokonalý řád po celém světě. Věděl, že k úspěchu v politice potřebuje stranu. Jeho představa politické strany byla vojenského typu, tedy hierarchická, disciplinovaná a centralizovaná, kde v čele stojí silní profesionální revolucionáři. Současně také věděl, že základní princip úspěšné revoluce a boje o moc musí být politické násilí. Revoluce se neobejde bez krveprolití, které spočívalo v organizovaném teroru. Požadoval po svých stoupencích tvrdost a neústupnost. Ve svých spisech Lenin užíval převážně vojenských výrazů, například vůdce, diktatura, dobytí, vedení, zničení, vítězství a podobně. Užívání těchto výrazů a současně i celý Leninův život odpovídá jedinému, a to, že byl bojovníkem za netřídní společnost.

V Rusku však prvních deset let 20. století Lenina moc lidí neznalo a ani se o něj nezajímalo. V revolučním roce 1905 přijel do Ruska až na konci listopadu v utajení. Jeho zhodnocení bylo pouze takové, že příště musí být revolucionáři energičtější. Lenina nebrali vážně až do roku 1914 ani členové menševiků. První světové války a těžce nezvládnuté situaci na bitevním poli Lenin využil jako příležitost. Do Ruska přijel po únorové revoluci v roce 1917, kdy si uvědomil, že nastal jeho čas. Ve vedení se choval jako vojenský generál, který rozdával rozkazy

své jednotce. Vyžadoval absolutní loajalitu.^{120 121} „*Leninova radikalita se „strefila“ do nálad obyvatel ani ne tak v tom, co požadoval (programově bolševici spíše pragmaticky vykrádali konkurenční menševiky a esery), ale tím, jak své požadavky chtěl realizovat–tady a teď, rychle, bez ohledu na následky, a když nebude zbylí, tak i násilím. Na cestě k moci byl schopen slíbit všem všechno, složité problémy srozumitelně zjednodušil, skvěle si vytvářel nepřítele, kterého pak likvidoval, i obětní beránky, na něž svedl selhání svého režimu.*“¹²²

4.4. Únorová buržoazně demokratická revoluce

Rusko zasáhla nesmírně drsná zima na přelomu let 1916 a 1917. Teploty klesly až na mínus 40 stupňů celsia. Lidé z vesnic odmítli vozit jídlo do velkých měst. Mráz vyřadil i železniční dopravu. Na kolejích se hromadily kupy sněhu a mráz zároveň vyloučil lokomotivy z provozu. Kvůli mrazu se ani nedostalo dostatek topiva do míst, kde bylo třeba, a tak mnoho továren muselo uzavřít své provozy, což mělo za následek mnoho dělníků vyřazených z práce. Své provozovny museli uzavřít i pekaři, protože také neměli dostatek topiva, ale hlavně jim nebyla dovezena potřebná mouka. Lidé měli hlad a byla jim zima. Tato nálada, která se přidala již k tak vyhroceným vztahům, carovi na oblibě příliš nepřidala. Car, který byl Protopopovem ujištěn, že žádné nepokoje nehrozí a že má vše pod kontrolou, odjel 22. února a postavil se opět do čela své armády. Tou dobou absolutně netušil, že za dva týdny se vrátí jako soukromý občan Mikuláš Romanov.¹²³

Veškeré nepokoje, které vešly do dějin pod názvem *Únorová revoluce*, počaly 23. února v Petrohradě. Ten den, na Mezinárodní den žen, který se slavil teprve po páté v historii, vešly do ulic nespokojené dělnice. Podle dobových svědectví jich bylo přibližně 78 500–87 500. Ženy byly rozhořčeny těžkostmi a utrpením života ve velkoměstech. Skandovaly hesla: „*Dokud je žena otrokyní, není žádná svoboda!*“ nebo „*Dejte nám chleba!*“ Ženy také zpívaly Marseillaisu. Celé procesí provázal klid a mír a obešlo se bez násilí. Přesto tato akce vládní kruhy znepokojila, protože na takto masovou akci nebyl připraven vůbec nikdo, včetně

¹²⁰ Respekt. Lenin dnes. Praha: R-PRESSE, spol. s r.o., 1989. ISSN 0862-6545.

¹²¹ ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-183-2, str. 305-306

¹²² Respekt. Lenin dnes. Praha: R-PRESSE, spol. s r.o., 1989. ISSN 0862-6545

¹²³ PIPES, Richard. Dějiny ruské revoluce. Vydání druhé, revidované. Přeložil Hana GOPAULOVÁ. Praha: Argo, 2017. ISBN 978-80-257-2203-9, str. 98

Státní dumy, opozice či policie.¹²⁴ Protože fabriky byly zavřené, druhý den vyrazilo do ulic až 200 tisíc dělníků. Ačkoliv vláda stihla díky pochodu dělnic zareagovat a obsadit veškeré mosty přes Něvu (řeka protékající Petrohradem), tak díky silným mrazům mohli protestující chodit po zamrzlé řece kamkoliv se jim zachtělo. Davy pokřikovaly „Pryč se samoděržavím!“ či „Pryč s válkou!“ Čas od času protestující vyrabovali nějaký obchod s potravinami. Dne 25. února se situace vyostřovala a dav začal být více agresivní. Ačkoliv protestující občas vykřikovali hesla určená proti vládě, popřípadě přímo proti carevně, kterou stále považovali za německou zrádkyni, byl protest stále více ekonomický než politický. Carevna napsala v dopise pro Mikuláše tato slova: „*Jedná se o chuligánství, mládež prostě pokřikuje, že nemá chleba, pouze proto, aby vyvolala vzrušení, společně s dělníky, kteří ostatním brání v práci. Kdyby mrzlo, asi by všichni zůstali doma. Vše však přejde a zase bude klid, jen když se дума bude chovat dobře.*“¹²⁵ V podobném duchu hodnotil tuto revoluci i Alexandr Šljapnikov, který byl vůdcem bolševiků v Petrohradě. Ten prohlásil, že se o žádnou revoluci nejedná a celé hnutí by se rozpadlo, pokud by dali dělníkům kilo chleba.

Mikuláš, který neměl absolutně žádné povědomí o tom, jak je situace vážná, vydal poměrně nešťastný příkaz vojenskému veliteli v Petrohradě, který zněl, aby veškeré nepokoje potlačil a násilím zřídil pořádek. V noci z 25. na 26. února se v Petrohradě rozmístily bojové jednotky a v dopoledních hodinách nového dne se zdálo, že se nepokoje uklidnily. Opak byl však pravdou. Na náměstí Znamenského, což bylo oblíbené místo, kde se shromažďovali protestující, začali příslušníci ozbrojených jednotek střílet do davu, který odmítl uposlechnout příkazy a shromáždění rozpustit. To vyvolalo pobouření nejen u dělníků, ale i u samotné vojenské posádky, která se postupně přidávala k demonstrujícím. Z protestů ekonomických se staly protesty politické.¹²⁶

O potlačení nepokojů se pokusila i samotná vláda, která v neděli 26. února odložila zasedání dumy a následně celou dumu rozpustila. Následovalo velké zatýkání převážně levicových poslanců. Poslanci sice odešli z hlavního jednacího sálu, ale nikoliv z Tauridského paláce, kde дума zasedala. Poslanci socialistů

---

¹²⁴ VEBER, Václav. Mikuláš II. a jeho svět: Rusko (1894-1917). Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-7184-793-3, str. 403

¹²⁵ PIPES, Richard. Dějiny ruské revoluce. Vydání druhé, revidované. Přeložil Hana GOPAULOVÁ. Praha: Argo, 2017. ISBN 978-80-257-2203-9, str. 99

¹²⁶ PIPES, Richard. Dějiny ruské revoluce. Vydání druhé, revidované. Přeložil Hana GOPAULOVÁ. Praha: Argo, 2017. ISBN 978-80-257-2203-9, str. 99-101

a trudoviků vytvořili takzvané zatímní výbory dумы. K jednání původně byli přizváni i sociální demokraté, kteří byli zastupováni jen menševiky. Nakonec ale účast ve výboru odmítli.

Vláda se také pokusila vydat příkazy vedoucí k uklidnění celé situace. Tato poslední snaha vlády o udržení moci nedopadla dobře a tyto postupy v Petrohradě neprospěly, spíše naopak to dav ještě více rozbouřilo. Odpoledne lidé obsadili symbol útlaku, kterým byl Justiční palác, dále také vězení Kresty či Petrohradskou pevnost. Vojáci, kteří se připojili k revolucionářům, začali rozdávat zbraně. V noci se otevřela vězení a vzbouřenci podpálili policejní stanice. Následující den se k protestujícím přidala prakticky celá petrohradská posádka. Stejný den dosavadní vláda rezignovala.¹²⁷

Car Mikuláš byl stále přesvědčen, že celá situace je pevně pod kontrolou. Jakékoliv varovné dopisy či zprávy dokonale přehlížel, protože se domníval, že ho odesílatelé zpráv pouze straší, aby nabyli více pravomocí pro dumu. Car tyto zprávy odsuzoval a hluboce se mu hnusily. Uvědomění, že situace je skutečně tak vážná, jak mu bylo psáno, přišlo až v momentě, kdy mu celou situaci vylíčili vojenští velitelé. V tu chvíli dostal Mikuláš strach a první věc, na kterou pomyslel, bylo vyřešit problém a nastolit pořádek násilím. Nejdříve nařídil, aby se seskupily vojenské pluky a zamířily do Petrohradu. Jak už ale víme, Mikuláš byl velmi nerozhodný a celou operaci záhy zrušil. Pravdou ale je, že šance úspěchu potlačení povstání nebyla vůbec malá. Dělníků v ulicích Petrohradu bylo sice mnoho, ale dav nebyl nikým veden a kdykoliv se před nimi objevilo potencionální nebezpečí, raději se rozprchl.

V momentě, kdy se car konečně nechal přesvědčit, že situace není pod kontrolou, rozhodl se odjet z válečné zóny a navrátit se zpět k rodině do Carského Sela. Odjel 28. února velice brzy ráno, nicméně asi sto kilometrů před Petrohradem byl vlak nucen zastavit. Železniční trať byla obsazena revolucionáři. Nakonec byl vlak otočen do Pskovu, kde se nacházelo velitelství severní fronty.¹²⁸

Velkou úlohu v únorové revoluci sehrály také sověty. Po první ruské revoluci v roce 1905 se sověty dočasně rozpadly. Získaly však takové zkušenosti, že ihned po nástupu nové revoluce v únoru 1917 byly ustanovené nové sověty, jako politické organizace revolučního proletariátu. Bolševici, díky své politice

---

¹²⁷ ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-183-2, str. 324-325

¹²⁸ PIPES, Richard. Dějiny ruské revoluce. Vydání druhé, revidované. Přeložil Hana GOPAULOVÁ. Praha: Argo, 2017. ISBN 978-80-257-2203-9, str. 100-101

a praktickým zkušenostem, mohli po vítězství proletářské revoluce zastupovat funkci orgánů státní moci proletariátu. Největší úlohu sehrál Petrohradský sovět.¹²⁹

V prozatímním výboru bylo deset členů takzvaného progresivního bloku a dva socialisté, z nichž jedním byl Alexandr Kerenskij. Zástupci progresivního bloku toužili po převzetí moci již dlouho, najednou je přepadl strach. Už název výboru *Prozatímní výbor členů dumy ke znovunastolení pořádku v hlavním městě a k ustanovení vztahů s jednotlivci a institucemi* nasvědčoval velké nejistotě. Báli se roznítit dav, který se po rabování shromáždil před Tauridským palácem, zároveň věděli, že zůstat nečinní taktéž nemohou.

Duma, respektive zatímní výbor, nebyl ale jediným orgánem, který usiloval o moc. Ve stejný den, jako vznikly výbory, tedy 28. února, vznikl v Petrohradě sovět dělnických a vojenských zástupců. Vytvoření vlastního orgánu iniciovali menševici. Sestával se z nahodilých zástupců z továren a vojenských jednotek. Členů sovětu bylo přibližně tři tisíce a z toho více než dvě třetiny tvořily vojáci, z čehož můžeme odvodit, že únorová revoluce byla do určité míry vojenským pučem. Zasedání takto vybraných zástupců sovětu bylo neorganizované, rozhodnutí bylo přijímáno veřejným projevem souhlasu neboli aklamací a kdokoliv se k věci chtěl vyjádřit, bylo mu umožněno promluvit. Proto byl zřízen výkonný orgán sovětu s názvem *Ispolkom*. Výkonný orgán nebyl vybírán ze zástupců sovětů, ani sovětem. Byl tvořen třemi členy z každé socialistické strany a de facto se stal orgánem, který řídil a koordinoval socialistické strany a zároveň zastupoval sovět. Zřízením těchto dvou výkonných orgánů vznikl jedinečný vládní systém, který do historie vstoupil pod pojmem dvojvládí. Výkonná moc v tomto režimu fungovala až do října.

Výbor dumy došel k závěru, že je třeba ustanovit vládu. Dne 1. března jmenoval vládu zatímní výbor. V čele stál nestraník Georgij Lvov, který měl velkou autoritu a byl považován za ideálního zástupce všech dalších členů vlády. Ministrem zahraničních věcí byl jmenován Pavel Miljukov a ministrem spravedlnosti se stal Alexandr Kerenskij, který původně post ministra vzít nechtěl. Kerenskij byl totiž současně i zástupcem předsedy sovětu a členem Ispolkomu. Nejdříve se cítil být povinen nabídku odmítnout, posléze ale došel k závěru, že nabídka byla příliš neodolatelná a post ministra spravedlnosti přijal. Nechal o svém

---

¹²⁹ VLČEK, Eduard. Dějiny státu a práva socialistických zemí: celostátní vysokoškolská učebnice pro studenty právnických fakult studijního oboru právo. Praha: Panorama, 1983. Učebnice (Panorama), str. 10-11

působení v buržoazní vládě rozhodnout plénum sovětu a následně se stal jako jediný člen jak Prozatímní vlády, tak Ispolkomu.¹³⁰

Alexandr Kerenskij (1881–1970) byl jedním z předních lídrů Ruska v roce 1917. V roce 1904 absolvoval práva na Petrohradské univerzitě a stal se advokátem. Svůj život kromě politiky zasvětil pomoci lidem, které šikanoval carský režim. Byl poslancem v dumě za trudoviky (umírněná levicová strana, která v roce 1906 vznikla jako frakce eserů). Kerenskij byl nesmírně inteligentní, impulzivní a emotivní člověk a měl výborné řečnické nadání. V době revoluce mu bylo teprve 36 let, a právě pro své mládí a již tak velké politické zkušenosti si vysloužil od bolševiků mnoho urážek. Lenin ho kupříkladu označoval za uslintaného právníka, slabocha či politického klauna. To ale nic nemění na tom, že Kerenskij byl velmi nadaným politikem. Dokázal svými proslovy získat davy a v létě roku 1917 se stal předsedou prozatímní vlády. Věřil v demokracii a odmítl se stát diktátorem. Byl toho názoru, že právě bolševici jsou největší hrozbou pro jejich zem. Mnoho projevů, které měl v dumě i mimo ni bylo převážně varujících před bolševiky. Snažil se zabránit rozkladu armády, o což se snažili právě bolševici. Pokusil se dokonce soudně prošetřit podezření, že bolševici dostávali peníze od Německa. Těsně před bolševickým převratem v říjnu nařídil zabránění bolševických tiskáren a hlídání mostů přes Něvu. Puči ale již nemohl zabránit. Po převratu utekl do zahraničí a v emigraci zůstal až do konce života. Nikdy se nevyrovnal s bolševickým převratem a jejich následnou mocí. Dokonce se ohradil a dal se veřejně slyšet s nesouhlasem obsazení Československa Sovětskou armádou v roce 1968.¹³¹

Po ustanovení vlády se členové shodli, že je třeba vládu nějakým způsobem zlegalizovat. Pár zástupců se chtělo dohodnout s carem a získat od něj souhlas se sestavením vlády. Většina členů se ale chtěla dohodnout se sovětem, respektive s jeho výkonným orgánem. De iure neměl tento postup žádný opodstatněný smysl, protože Ispolkom byl pouze soukromé těleso a nová vláda byla sestavena z lidí, kteří byli zvoleni do dumy. De facto tento postup ale smysl měl. Sovět měl velký vliv na mínění vojáků a dělníků.¹³² Nově ustanovená vláda proto začala

---

¹³⁰ PIPES, Richard. Dějiny ruské revoluce. Vydání druhé, revidované. Přeložil Hana GOPAULOVÁ. Praha: Argo, 2017. ISBN 978-80-257-2203-9, str. 103-108

¹³¹ ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-183-2, str.325-328

¹³² PIPES, Richard. Dějiny ruské revoluce. Vydání druhé, revidované. Přeložil Hana GOPAULOVÁ. Praha: Argo, 2017. ISBN 978-80-257-2203-9, str. 106

intenzivně sepisovat prohlášení, které ve finální podobě obsahovalo osm bodů, jimiž se vláda bude řídit do dalších voleb. Dne 3. března 1917 vláda spolu s Petrohradským sovětem vydala prohlášení, kde slibovala všeobecnou amnestii, svobodu slova, shromáždění a náboženství, zrušení všech omezení, která se týkala náboženství, národnostních či sociálních nerovností, všeobecného, tajného, rovného a přímého volebního práva a s tím spojených příprav svolání ústavodárného orgánu a nově zvolených samospráv. Dále proklamace zrušila policii, která byla nahrazena lidovou milicí a vojákům zaručila občanská práva.¹³³ Po tomto jednání se prozatímní výkonný orgán dumy přejmenoval na Prozatímní vládu. Přijetí usnesení bylo ale dosti nešťastné a byl vidět spěch a nepropracovanost. Vyhlášení nových voleb do samospráv mělo za následek administrativní anarchii, protože převládal názor, že byly zrušeny gubernie.

Výkonný orgán sovětu Ispolkom rozhodně nechtěl jen nečinně přihlížet a tiše podporovat Prozatímní vládu. Výbor měl nároky na legislativní funkci, ale také chtěl mít hlavní slovo v armádních záležitostech. Proto Ispolkom vydal dne 1. března *Příkaz č. 1*, který ani nekonzultoval s Prozatímní vládou a vydáním považoval věc za vyřízenou.¹³⁴ Příkaz byl směřován posádce petrohradského okruhu a ustanovoval následující: povinnost si zvolit výbory ve všech vojenských jednotkách; povinnost si zvolit zástupce do sovětu dělnických a vojenských zástupců, pokud tak doposud neučinili; vojenské oddíly jsou nově podřízeny sovětu při všech politických akcích; rozkazy komitétu mohou vojáci uposlechnout jen tehdy, kdy nejsou v rozporu s rozkazy sovětu; během služby se vyžaduje absolutní disciplína, ale mimo službu nesmí být vojákům odňato soukromé právo. Rovněž se zrušilo titulování Vaše Excelence či Vaše Blahorodí a bylo nahrazeno oslovením pane generále či pane plukovníku. Příkaz č. 1 také zakázal jakékoliv nelidské a hrubé zacházení s vojáky. Bylo zakázáno také tykání mezi vojáky. V případě porušení tohoto Příkazu se mělo podat hlášení zvoleným výborům, který měl celou situaci řešit.¹³⁵

Tímto příkazem vláda přišla o kontrolu nad armádou, která nově byla v moci sovětu a začala sloužit politickým účelům. Sovět ovládal kromě ozbrojených sil

---

¹³³ POMERANZ, William; *Law and the Russian State, Russia's Legal Evolution from Peter the Great to Vladimir Putin*. London: BLOOMSBURY ACADEMIC, 2019. ISBN eBook: 978-1-4742-2424-6, str. 69-70

¹³⁴ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Vydání druhé, revidované. Přeložil Hana GOPAULOVÁ. Praha: Argo, 2017. ISBN 978-80-257-2203-9, str. 108-109

¹³⁵ VEBER, Václav. *Mikuláš II. a jeho svět: Rusko (1894-1917)*. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-7184-793-3, str. 429-430

také železnici a poštovní služby. Vláda v podstatě existovala jen proto, že jí to sověti dovolil.

Car se žádných výše zmíněných událostí neúčastnil. Poslední jeho snaha byla potlačení nepokojů, kdy 25. února vydal rozkaz, který ale následně stáhnul. Od té doby se stáhnul do ústraní a v podstatě přenechal moc dumě a sovětu. Tyto dva orgány rozhodovaly i o Mikulášově budoucnosti. Někteří chtěli zachovat monarchii v čele s Mikulášem, další by rádi zachovali monarchii s podmínkou, že car abdikuje. V této době se objevovaly i názory na úplné přetvoření státního zřízení, tento postoj byl ale ojedinělý. Většina předních politiků si uvědomovala, že lid vidí stát v samotném carovi a tyto dvě složky jsou neodmyslitelně spojené a v případě, že by monarchie padla, zem by uchvátila anarchie.

Po příjezdu do Pskova dne 1. března car o abdikaci neuvažoval. Ještě tentýž den ale začal věc přehodnocovat. Generálové, se kterými Mikuláš mluvil a kterým jako jediným věřil, byli přesvědčení, že pokud car neodstoupí a nepředá trůn svému synovi, Rusko ve válce nezůstane do vítězného konce a protesty se rozšíří z Petrohradu po celé zemi. Zároveň zde byla obava, že stávky zamezí dodávání potřebných surovin na frontu. Car se pokusil ještě celou situaci zachránit požádáním dumy o sestavení vlády. Neuvědomoval si, že už se tak dávno děje a vše bez jeho souhlasu. V tuto chvíli již bylo vše rozhodnuto a ať by car udělal cokoli, sérii špatných rozhodnutí a tím způsobenou nastalou situaci by nikterak neobrátil ve svůj prospěch.¹³⁶

Dne 2. března 1917 se car rozhodl abdikovat. Nejdříve byl rozhodnut předat moc svému synovi s tím, že dokud nenabyde plnoletosti, bude ustanoven regent, a to velkokníže Michail Romanov. Během dne se ale rozmyslel.¹³⁷ Část abdikačního textu zněla následovně:

„Nechtějice se rozloučit se svým milým synem, odevzdáváme následnictví svému bratrovi, velkoknížeti Michailu Alexandroviči, a žehnáme mu při jeho vstupu na trůn ruské říše.

Narizujeme svému bratrovi, aby spravoval všechny věci státní v plné a trvalé shodě s představiteli národa ve sborech zákonodárných, řídě se těmi zásadami, jaké jimi budou stanoveny a skládaje na to nezrušitelnou přísahu ve jménu vřele milované vlasti.

---

¹³⁶ PIPES, Richard. Dějiny ruské revoluce. Vydání druhé, revidované. Přeložil Hana GOPAULOVÁ. Praha: Argo, 2017. ISBN 978-80-257-2203-9, str. 109-112

¹³⁷ VEBER, Václav. Mikuláš II. a jeho svět: Rusko (1894-1917). Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-7184-793-3, str. 432

Vyzýváme všechny věrné syny otčiny, aby plnili svaté povinnosti k ní, prokazující poslušnost carovi v těžkém okamžiku všennárodních zkoušek a pomáhali mu spolu se zástupci národa přivést ruský stát na dráhu vítězství, štěstí a slávy. ¹³⁸

Je tedy zřejmé, že se car vzdal trůnu pro lásku ke svému národu a velkému vlasteneckému cítění. V případě, že by mu totiž šlo pouze o moc, dojednal by s Německem separátní mír a použil by armádu k nastolení pořádku. Situace se však nevyvíjela podle Mikulášových představ, protože Michail nástupnictví odmítl do doby, než se дума usnese, že je vhodné, aby car nastoupil na trůn. Abdikace Mikuláše s ohledem na následující vývoj tedy v podstatě znamenala konec vlády Romanovců. Po dvou dnech od abdikace mohl car konečně odjet za svou rodinou do Carského Sela, kde následujících pět měsíců žil relativně poklidným životem, ačkoliv na ně bylo uvaleno domácí vězení. Vláda, převážně sám Kerenskij, který si uvědomoval hrozící nebezpečí, se pokoušela dojednat se spojenci azyl pro celou carskou rodinu. Anglie nejdříve souhlasila, ale poté z obavy z vlastních občanů couvla. Rodina tedy zůstala na území Ruska až do osudného dne, kterým byl 17. červenec 1918. ¹³⁹

4.5. Velká říjnová socialistická revoluce

Únorová revoluce fakticky nikdy neskončila a událostmi, které se staly v mezidobí, přerostla do té říjnové. Ispolkom měl v období dvojvládní na starosti běžné záležitosti. Nařídil osmihodinovou pracovní dobu a pro carskou rodinu, včetně Michaila Romanova, nařídil domácí vězení. Pokusil se také zavést tvrdou cenzuru podobnou té, která v Rusku byla před rokem 1905. Nebylo možné vydat jakýkoliv novinový plátek či časopis bez souhlasu sovětu. Pro velký odpor ji byl nucen později zrušit. Současně chtěl být Ispolkom kontrolním orgánem Prozatímní vlády a trval na podmínce, že vláda nemůže cokoli bez souhlasu sovětu přijmout. Koncem března Petrohradský sovět ovládal celou zem a přejmenoval se na všeruský sovět zástupců dělníků a vojáků. Z Ispolkomu se stal Všeruský ústřední výkonný výbor (dále jen „VÚVV“), který přebíral výkonnou moc sovětu. Výbor byl složen z 23 menševíků, 22 eserů a 12 bolševíků.

---

¹³⁸ VEBER, Václav. Mikuláš II. a jeho svět: Rusko (1894-1917). Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-7184-793-3, str. 433

¹³⁹ PIPES, Richard. Dějiny ruské revoluce. Vydání druhé, revidované. Přeložil Hana GOPAULOVÁ. Praha: Argo, 2017. ISBN 978-80-257-2203-9, str. 112-114

Prozatímní vláda se sice snažila stabilizovat situaci v zemi a vydávala nové a nové zákony, ale ty nejdůležitější neustále odkládala. Nejdůležitější otázky se týkaly pozemkové reformy, svolání ústavodárského sboru a řešení otázky míru. Na venkově se obyvatelé o abdikaci cara dozvěděli přibližně v polovině dubna. Téměř okamžitě začali plnit pozemky šlechty, zabírat polnosti a obecně vesnice zachvátil chaos. Eseri se pokusili venkovany uklidnit s tím, aby počkali na novou pozemkovou reformu, ke které ale nikdy nedošlo. Podobný scénář mělo i řešení svolání ústavodárského orgánu. Prozatímní vláda věc neustále odkládala, protože vždy bylo k řešení něco důležitějšího. Otázka míru taktéž nebyla řešena. Prozatímní vláda chtěla válečné úsilí proměnit ve vítězství. Až do začátku léta podporovalo válku i obyvatelstvo. Jediná skupina obyvatel, která vystupovala proti a chtěla uzavřít mír, byli bolševici.¹⁴⁰ V půlce března se k bolševikům z části přidal Petrohradský sovět, který vydal prohlášení směřující k ostatním zemím světa. Vyzýval národy k ukončení války a uzavření míru. Se setrváním Ruska ve válce souviselo i postupné uznávání Prozatímní vlády ostatními mocnostmi jako autonomní vlády Ruska. První, kdo uznal Prozatímní vládu, byly USA, následovány Francií, Velkou Británií a Itálií.¹⁴¹

Do dubna roku 1917 byli bolševici v Rusku téměř až bezvýznamní. Neměli ani dostatek stoupenců. V Petrohradě se k bolševikům hlásilo v roce 1916 kolem 2 000 stoupenců a v Moskvě maximálně 600. Do příjezdu Lenina do Ruska 3. dubna 1917 nebyli ani nikterak organizovaní. Byli však velmi disciplinovaní a pro svůj malý počet se také snadno přizpůsobovali aktuálním potřebám. Je potřeba zmínit, že bolševici by s největší pravděpodobností nikdy nedosáhli tak významného výsledku bez německé pomoci. V dubnu 1917 vyhlásily USA válku Německu. Německo potřebovalo urychleně uzavřít separátní mír. Rozhodlo se proto finančně podporovat bolševiky, aby měli dostatek finančních prostředků pro převzetí moci. Německo přispělo bolševikům až 50 miliónů marek, což bylo přibližně 9–10 tun zlata.¹⁴² Rusko ale nebylo jedinou zemí, kde se Německo snažilo finančně působit. Měli v plánu rozložit například Velkou Británii či Francii. V Británii finančně podporovali občany, kteří usilovali o odtržení Irska od

---

¹⁴⁰ PIPES, Richard. Dějiny ruské revoluce. Vydání druhé, revidované. Přeložil Hana GOPAULOVÁ. Praha: Argo, 2017. ISBN 978-80-257-2203-9, str. 116-117

¹⁴¹ PEČENKA, Marek a Bohuslav LITERA. Dějiny Ruska v datech. Praha: Dokořán, 2011. ISBN 978-80-86569-14-7, str. 173-191

¹⁴² ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-183-2, str. 330-332

království. Ve Francii zase podporovali sdružení, které hlásalo o konci války a míru s Německem. Nicméně tyto myšlenky v ani jedné zemi nebyly dominantní a země se s těmito lidmi vypořádalo po svém. Proto se Německo muselo zaměřit na nejslabší článek Dohody, kterým bylo Rusko.¹⁴³

V dubnu také Lenin sepsal *Dubnové teze*, které byly taktickým plánem pro proletariát během revoluce a politickým programem. Odmítal zde jakoukoliv formu podpory Prozatímní vlády. Za nejdůležitější považoval předat všechnu moc sovětům, které byly skutečným zástupcem lidu. Lenin věděl, že lidé po svržení cara důvěřovali Prozatímní vládě, a tak ve svých tezích zdůraznil taktiku postupného přesvědčování a poukazování na chyby vlády. Neopominul ani případný třídní boj. V tezích sepsal představu o zrušení ozbrojených jednotek a předání zbraní lidu. Popsal zde také představu pozemkové reformy, která podle Lenina měla být ve znárodnění všech pozemků. V neposlední řadě touto tezí přejmenoval stranu na stranu komunistickou.¹⁴⁴ Na konci dubna VII. Všeruská konference bolševiků přijala nový stranický program, který vycházel z Dubnových tezí. V sovětech či armádě měli ale bolševici stále malý vliv.

Začátkem května byla sestavena nová Prozatímní vláda, ke které dal souhlas sovět. Nazývá se též první Koaliční vláda. Předsedou zůstal nadále Lvov a byla tvořena osmi zástupci kadetů (zástupci Konstituční demokratické strany, ruská liberální strana založena rok 1905), dvěma esery a třemi zástupci menševiků. Ve dnech od 3. do 26. června se konal první všeruský sjezd sovětů dělnických a vojenských zástupců. Uskutečnil se v Petrohradě s 822 delegáty (285 eserů, 248 menševiků, 105 bolševiků). Sjezd přijal prohlášení o trvajícím podpoře vládě a pokračování ve válce. Bolševici s tímto usnesením samozřejmě nesouhlasili. Kvůli neúspěchu ve válečných taženích se začátkem července v Petrohradě konaly protesty dělníků, vojáků i námořníků proti Prozatímní vládě. Bolševici se k protestujícím přidali a pokusili se o převrat. Nepokoje byly potlačeny a vládě se povedlo na chvíli přesvědčit obyvatelstvo, že bolševici byli němečtí agenti. Lenin utekl opět do emigrace, protože společně se svými soudruhy byl obžalován z pokusu o převrat a z velezrady.

Nestabilní vláda *Červencové dny*, jak se začalo říkat nepokojům v červenci roku 1917, nezvládla. Na konci měsíce sovět posvětil nové ustanovení vlády. Třetí

---

¹⁴³ PACNER, Karel. *Osudové okamžiky Československa*. Čtvrté, doplněné a rozšířené vydání. Praha: Plus, 2018. ISBN 978-80-259-0871-6, str. 20-21

¹⁴⁴ LENIN, Vladimír Iljič, *Dubnové teze*, dostupné též z <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1917/apr/04.htm#fwV24P024F01>

Prozatímní nebo druhá Koaliční vláda měla nového předsedu. Byl jím Alexandr Kerenskij, který také novou vládu sestavil. Členové vlády se skládali ze sedmi kadetů, pěti eserů a tří menševiků. V nové vládě měli tedy již převahu socialisté.¹⁴⁵ Kerenského Prozatímní vláda přebrala veškerou moc, a naopak sověty o moc a vliv přišly. Skončilo období dvojvládí a bolševici byli nuceni na čas stáhnout své heslo „všechnu moc sovětům“. Současně bolševikům padla představa o pokojném vývoji revoluce z buržoazní na sovětskou a začali plánovat ozbrojené povstání proti Prozatímní vládě.

Kerenskij na konci července jmenoval generála Kornilova vrchním velitelem armády. V polovině srpna se v Moskvě konala státní porada, kde generál Kornilov představil plán na zastavení revoluce. Nebylo velkým tajemstvím, že na 27. srpna plánuje vojenský zásah v Petrohradě ku příležitosti půl roku od únorové revoluce. Dne 25. srpna začal Kornilův puč tím, že stahoval armádní jednotky k Petrohradu. Stejný den mu funkci vrchního velitele armády Kerenskij odejmul a nově do funkce jmenoval sám sebe. Tento nepovedený převrat měl opět za následek rozpad vlády. Kerenskij přikázal zatknout Kornilova a další generály, kteří se puče účastnili. Současně donutil podat rezignaci některé kadetské ministry, kteří do puče byli zapleteni nebo ho jen podporovali. Kerenskij byl nucen sestavit pětičlenné direktorium na dobu nezbytně nutnou, než se mu podaří sestavit nová vláda. Dne 1. září 1917 bylo vydáno direktoriem prohlášení o zřízení republiky. Nepovedený puč generála Kornilova výrazně urychlil proces revoluce. V polovině září se v Petrohradu uskutečnila *Demokratická porada*, kde získal Kerenskij potřebnou podporu pro sestavení nové třetí Koaliční vlády. Vznikl zde také nový orgán, takzvaný *Předparlament*. Hlavním úkolem Předparlamentu byla kontrola činnosti Prozatímní vlády. Ačkoliv zřízení nového orgánu mělo znamenat ubezpečení obyvatel, že se vláda chystá na zřízení ústavodárného orgánu, faktickou moc ale Předparlament neměl. Vláda nadále přijímala opatření bez nějakého omezení. Vydala například Deklaraci, kde přislíbila spojencům pokračování ve válčení. Současně deklarovala obnovení disciplíny v armádě a zamezení rolníkům zabírat půdu. Začátkem října přijala Prozatímní vláda opatření, která zrušila některé instituce zřízené carem. Jednalo se o zrušení zemských náčelníků, soukromých poraden Státní dumy, kancelář Státní dumy a Státní radu. Neustálé vládní krize, fakt že za sedm měsíců se čtyřikrát měnilo složení vlády a stále odkládání svolání

---

¹⁴⁵ PEČENKA, Marek a Bohuslav LITERA. Dějiny Ruska v datech. Praha: Dokořán, 2011. ISBN 978-80-86569-14-7, str. 191-193

ústavodárného shromáždění, mělo za následek nedůvěru vládě ze strany obyvatel, jejich radikalizace a přiklání k bolševikům.¹⁴⁶ Ti v čele s Leninem, jak už jsme si uvedli výše, měli odpověď a řešení tady a teď. Současně měli německé peníze, takže si mohli koupit tisk a dostat se do povědomí radikalizujícího obyvatelstva.

Kdyby v Petrohradu po červencovém pokusu o převzetí moci nezůstal Lev Trockij, je možné že by se převrat nikdy neuskutečnil, nebo alespoň ne tak brzy. Lenin sice z emigrace posílal instrukce, co měli bolševici činit. Vyzýval k přípravě povstání proti vládě Kerenského. Nikdo z příjemců, kromě Trockého neměl odvahu začít konat. Říká se, že byl Lev Trockij dokonalým doplňkem Lenina. Do května 1917 žil taktéž v emigraci, přesněji v USA.¹⁴⁷ Po návratu do Ruska nejdříve vytvořil takzvané mezirajonce, což byla skupinka lidí názorově mezi menševiky a bolševiky. Postupně ji ale připojil k bolševikům.¹⁴⁸ Byl na něj taktéž za pokus o puč vystaven zatykač, ačkoliv se události neúčastnil. V září byl však opět propuštěn. Začátkem října se stal předsedou Petrohradského sovětu a naplno začal plánovat převrat, který naplánoval na své narozeniny.¹⁴⁹

Po Kornilově puči začali bolševici opět vystupovat na veřejnosti, provolávat heslo „Všechnu moc sovětům“, seznamovat veřejnost s jejich představou pozemkové reformy a vyzývali vládu k ukončení války. Bolševici intenzivně pracovali na zvětšení vlivu v sovětech po celé zemi, které by následně převzaly moc klidnou cestou.¹⁵⁰ Dne 10. října 1917 bylo definitivně rozhodnuto o násilném převratu ústředním výborem bolševiků. Leninovi se na ilegálním zasedání ústředního výboru bolševiků povedlo přesvědčit o nutnosti puče své stoupence. Prevrat byl naplánován na předvečer druhého všeruského sjezdu sovětů. Lenin chtěl postavit sjezd před hotovou věc. Připravil proto z ilegality detailní plán puče, který počítal s vytvořením štábu. Plán obsahoval seznam spolehlivých pluků a taktiku během obsazování důležitých budov v Petrohradě. Současně Lenin připravil seznam osob, které mají být zatčeny a plán pro sestavení nové dělnicko-rolnické vlády. Dne 13. října sestavili *Vojenský revoluční výbor* pod záminkou ochrany

---

¹⁴⁶ VLČEK, Eduard a Karel SCHELLE. Právní dějiny. Brno: Doplněk, 1998. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-7239-019-8, str. 74-75

¹⁴⁷ ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-183-2, str. 330-332

¹⁴⁸ PEČENKA, Marek a Bohuslav LITERA. Dějiny Ruska v datech. Praha: Dokořán, 2011. ISBN 978-80-86569-14-7, str. 191

¹⁴⁹ ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-183-2, str. 330-332

¹⁵⁰ SKŘEJPKOVÁ, Petra a Ladislav SOUKUP. Nedemokratické právní systémy ve vybraných státech Evropy první poloviny 20. století: příspěvek k aplikaci "Principů" E.F. Smidaka. [Praha]: Havlíček Brain Team, 2011. Avenir edice. ISBN 978-80-87109-24-3, str. 132-133

města před německými vojáky. Ve skutečnosti měl výbor napomáhat a zrealizovat utajovaný násilný převrat. Předseda vlády Kerenskij rozpoznal, že se schyluje k puči a dne 23. října zkusil zmobilizovat vojenské posádky k obraně vlády. Tou dobou ale téměř všechny jednotky získal vojenský revoluční výbor. Následující den, tedy den před osudným dnem, Kerenskij zakázal tisk bolševických listů a vydal zatykač na přední členy revolučního výboru. Nadcházejícím událostem však už ale nešlo zabránit.

V noci z 24. na 25. října začali bolševici a jejich gardy zabírat důležité budovy Petrohradu, jako elektrárny, mosty či banky. V ranních hodinách patřil Petrohrad kromě Zimního paláce bolševikům.¹⁵¹ Již v deset hodin ráno vydal Vojenský revoluční výbor prohlášení: „*Občanům Ruska! Prozatímní vláda je svržena. Státní moc přešla do rukou orgánu petrohradského sovětu dělnických a vojenských delegátů Vojenského revolučního výboru, který stojí v čele petrohradského proletariátu a posádky. Věc, za kterou bojoval lid – okamžitá nabídka demokratického míru, zrušení statkářského vlastnictví půdy, dělnická kontrola nad výrobou, utvoření sovětské vlády – tato věc je zajištěna. Ať žije revoluce dělníků, vojáků a rolníků!*“¹⁵² Fakticky ale Prozatímní vláda padla a její členové byli zatčeni až v brzkých ranních hodinách 26. října. Předcházely tomu několikahodinové boje o Zimní palác, kde byli členové vlády shromážděni.

Druhý Všeruský sjezd sovětu dělnických a vojenských zástupců byl zahájen večer 25. října. Z celkových 650 účastníků měli bolševici 390 zástupců. Poté co se sjezd o dobytí Zimního paláce přijal *Proklamaci dělníkům, vojákům a rolníkům Ruska*. V této proklamaci se znovu zmínilo, že je Prozatímní vláda svržena a členové jsou zatčeni. Sjezd v proklamaci představil své kroky, které v příštích dnech bude plnit. Týkaly se míru, kdy nová sovětská vláda chtěla nabídnout všem národům demokratický mír. Dále slibovali provést pozemkovou reformu způsobem převedení veškeré půdy do správy rolnických výborů. Slíbili také svolání Ústavodárného shromáždění v co nejbližší době. Proklamovali všem národům právo na sebeurčení. Usnesli se na tom, že veškerá moc přechází do rukou sovětu dělnických, vojenských a rolnických zástupců. V neposlední řadě také prohlásili,

---

¹⁵¹ ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-183-2, str. 332-333

¹⁵² SKŘEJPKOVÁ, Petra a Ladislav SOUKUP. Nedemokratické právní systémy ve vybraných státech Evropy první poloviny 20. století: příspěvek k aplikaci "Principů" E.F. Smidaka. [Praha]: Havlíček Brain Team, 2011. Avenira edice. ISBN 978-80-87109-24-3, str.134

že se pokusí zaopatřit vojáky vším potřebným, než se nové vládě podaří ujednat mír.

Dne 26. října byla zřízena Prozatímní dělnicko-rolnická vláda s názvem *Rada lidových komisařů* v čele s Leninem. Lidovým komisařem zahraničních věcí se stal Trockij. Předsedou pro věci národnostní byl jmenován Stalin. Nová vláda byla vládou jedné strany a byla tedy sestavena jen z bolševiků. Rada lidových komisařů (dále jen „RLK“) byla zřízena dočasně, než se povede svolat Ústavodárné shromáždění a kontrolní činnost spolu s právem odvolávat a jmenovat členy Rady náležela Všeruskému sjezdu sovětů dělnických, rolnických a vojenských zástupců a Ústřednímu výkonnému výboru.

Nová vláda spolu se sjezdem začala přijímat různé dekrety, což bylo označení pro opatření, které má povahu a sílu zákona. Druhý den sjezdu přijal sjezd *dekret o míru*, ve kterém dělnická a rolnická vláda nabízí všem válčícím národům zahájení jednání o spravedlivém a demokratickém míru bez anexí a bez válečných reparací. 3. března 1918 byl uzavřen Brestlitevský mír s Rakousko-Uherskem a Německem. Současně byl přijat *dekret o půdě*, kterým se zrušilo statkářské vlastnictví půdy bez náhrady. Veškeré pozemky přešly pod správu okresních pozemkových výborů a krajských sovětů rolnických zástupců do doby, než bude svoláno Ústavodárné shromáždění. Půda, která patřila prostým rolníkům a kozákům, se nezabírala.¹⁵³ Třetí den sjezdu byl přijat dekret o tisku, který zavedl cenzuru. Cenzura tisku byla namířena prozatím jen proti tisku, který šířil kontrarevoluční myšlenky. V tento moment byl převrat u konce. Následovalo období, kdy si bolševici svou nově nabytou moc upevňovali. Běžní lidé si ani nestačili uvědomit, co se právě stalo.¹⁵⁴

4.6. Důležité pořijnové události do července 1918

Dne 2. listopadu byla přijata Deklarace práv národů Ruska, která formovala vnitrostátní a zahraniční politiku. Zaručovala rovnost a svrchovanost všem národům Ruska, právo na sebeurčení, včetně možnosti oddělení od Ruska

---

¹⁵³ SKŘEJPKOVÁ, Petra a Ladislav SOUKUP. Nedemokratické právní systémy ve vybraných státech Evropy první poloviny 20. století: příspěvek k aplikaci "Principů" E.F. Smidaka. [Praha]: Havlíček Brain Team, 2011. Avenira edice. ISBN 978-80-87109-24-3, str.135-166

¹⁵⁴ ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-183-2, str. 335

a utvoření nezávislého svobodného státu. Deklarace také zrušila všechna omezení, ale i výsady týkající se národností a náboženství. Na základě Deklarace byla v prosinci uznána Ukrajinská republika a nezávislost Finska. V listopadu byl vydán dekret, který upravoval pracovní dobu na osm hodin.

Na konci roku 1917 VÚVV a RLK přijaly dva dekrety zasahující do občanského práva, a to *Dekret o občanském sňatku, o dětech a o vedení matrik* a *Dekret o rozvodu manželství*. Dekret o občanském sňatku, o dětech a o vedení matrik povoloval pouze světské sňatky, které bylo možné uzavřít pouze dobrovolně, zavedl tedy rovnost mezi ženou a mužem. Současně tento Dekret zrovnoprávnil manželské a nemanželské děti. Dekret o rozvodu manželství umožňoval rozvod jako jedinou formu, která mohla manželství zrušit. V případě, že s rozvodem souhlasili oba manželé, mohl je rozvést matriční orgán, kde bylo manželství zapsáno. Pokud na rozvodu trval pouze jeden z manželů a druhý byl proti, musel celou záležitost posoudit soud.

Jednou z nejdůležitějších reforem byla reforma soudní. Prvním stupněm se staly *místní lidové soudy*, které soudily pomocí tříčlenného senátu. Senát byl tvořen jedním soudcem a dvěma lidovými přísedícími. Senát rozhodoval o občanskoprávních i trestněprávních sporech. Vedle místních soudů byly zřízeny i okružní lidové soudy, které řešily záležitosti, které nespadaly do pravomoci místních lidových soudů. Součástí soudní soustavy byly i soudy mimořádné neboli *revoluční tribunály*. Ty soudily ve věcech kontrarevoluce, sabotáže, protisovětské propagandě či rozkrádání. Obsazení revolučních tribunálů bylo voleno gubernskými nebo městskými sověty. Současně s volenými soudci u revolučních tribunálů bylo šest lidových přísedících. Soudci při soudním řízení mohli užívat kromě nového revolučního práva i právní předpisy vydané za carismu. Nebylo možné užít jen ten předpis, který byl v rozporu s revolučními myšlenkami. Dekrety o soudní moci představily i základní zásady soudnictví, jako třeba princip veřejnosti, účast lidových přísedících, volitelnost soudců či právo na obhajobu. Soudy neměly povinnost řídit se pouze zákonem. Soudci se museli řídit třídními požadavky na spravedlnost.

V lednu 1918 se konal III. Všeruský sjezd sovětů. Nově se účastnili i rolníci, kteří do této doby měli své vlastní sjezdy. Přijala se zde *Deklarace práv pracujícího a vykořisťovaného lidu*. V této deklaraci sjezd přijal nové státní zřízení, a to federativní. Země získala nový název, kterým byl *Ruská sovětská federativní socialistická republika*. Jednalo se o dobrovolný svaz svobodných národů. V praxi

se ale práva na sebeurčení mohl domáhat jen ten stát, který byl veden sovětskou mocí. I přes veškeré deklarace si bolševická strana zachovala jednotu a centralizaci moci. Třetí sjezd také uložil VÚVV povinnost sepsat novou ústavu státu. VÚVV byl také nejvyšším orgánem státu v období, kdy se nekonal Všeruský sjezd sovětů.¹⁵⁵

První ruská ústava byla přijata na V. Všeruském sjezdu sovětů konaném v červenci roku 1918. Úvodní ustanovení tvořila Deklarace práv pracujícího a vykořisťovaného lidu. Základní lidská práva a svobody pracujícího lidu obsahovala druhá část textu. Ve třetím oddíle bylo sepsáno zřízení státu, tedy že nejvyšším orgánem moci byl Všeruský sjezd sovětů. VÚVV plnil funkci nejvyššího orgánu v době, kdy sjezd sovětů nezasedal. RLK představovala nejvyšší orgán moci výkonné a nařizovací. Místní sověty tvořily místní správu. Čtvrtá část se zabývala volebním právem, které nebylo všeobecné, rovné a přímé. Volebního práva byli zbavení vykořisťovatelé, obchodníci, mniši či duchovní a tak dále. Pátá část se zabývala rozpočtem země a šestá upravovala státní symboly.¹⁵⁶

Bolševici se snažili upevnit svou moc rozbitím starého státu a zřízením nového. Jedním a zároveň nejdůležitějším ze symbolů starého státu byl car a jeho rodina. Po abdikaci v březnu 1917 se car přesunul z Pskova do Carského sela, kde byl nucen zůstat v domácím vězení. V srpnu byl car spolu se svou rodinou a služebnictvem převezen do Tobolska na Sibiři. Údajně vedl car spořádaný, klidný a rodinný život. Pečoval o rodinu, cvičil a hrál společenské hry. Bolševici se dali slyšet hned po abdikaci, že chtějí cara popravít. Prozatímní vláda toho názoru ale nebyla. S převratem v říjnu 1917 se vyhlídky carské rodiny výrazně zhoršily. Není dodnes jasné, proč se po převratu alespoň nepokusili utéct. Byli sice hlídáni početnou vojenskou jednotkou, ale ta se k carské rodině nikterak krutě nechovala. Trvalo několik měsíců, než dorazila bolševická moc do Tobolska, a tak měla rodina čas na přípravu a útěk. Nestalo se tak a v dubnu roku 1918 byl bývalý car s carevnou převezen do Jekatěrinburgu. Ostatní členové rodiny spolu se zbylým služebnictvem dorazili za rodiči až v květnu. V polovině června padlo definitivní rozhodnutí o zabití carské rodiny. V noci z 16. na 17. července byli všichni členové carské

---

¹⁵⁵ VLČEK, Eduard a Karel SCHELLE. Právní dějiny. Brno: Doplněk, 1998. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-7239-019-8, str. 79-83

¹⁵⁶ SKŘEJKOVÁ, Petra a Ladislav SOUKUP. Nedemokratické právní systémy ve vybraných státech Evropy první poloviny 20. století: příspěvek k aplikaci "Principů" E.F. Smidaka. [Praha]: Havlíček Brain Team, 2011. Avenira edice. ISBN 978-80-87109-24-3, str.152-156

rodiny spolu se zbylým služebnictvem brutálně zavražděni. Lidské ostatky poslední carské rodiny byly nalezeny až v druhé polovině 20. století.¹⁵⁷

Bolševická moc byla z počátku založená jen na malém počtu profesionálních revolucionářů. Nevyhráli ani volby do Ústavodárného shromáždění po říjnovém puči. Na přelomu roku 1917 a 1918 propukla občanská válka a téměř nikdo neočekával vítězství komunistické strany. Nicméně komunisté válku vyhráli a definitivně upevnili moc, která padla až na konci století.¹⁵⁸

---

¹⁵⁷ VEBER, Václav. Mikuláš II. a jeho svět: Rusko (1894-1917). Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-7184-793-3, str. 445-454

¹⁵⁸ BALÍK, Stanislav a Michal KUBÁT. Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů. Praha: Dokořán, 2004. Bod (Dokořán). ISBN 80-86569-89-6, str. 126

Závěr

Cílem mé diplomové práce bylo přiblížit problematiku vývoje státu a práva v Rusku v období na přelomu 19. a 20. století. Jedná se o velmi rozsáhlé téma, nicméně jsem se snažila o přehledné vysvětlení vývoje práva v kontextu ruské historie. Vyzdvihla jsem nejdůležitější okamžiky formování státu a zásadní prameny práva. Mým dalším cílem bylo objasnit otázku, proč ruští obyvatelé došli k touze po změně státního zřízení. Níže jsou popsány závěry a poznatky, kterých jsem nabyla během vypracovávání této diplomové práce. Historie ale nelze přepsat, a tak nezbývá nic jiného než se z ní poučit.

Rusko již od počátku svého vývoje směřovalo k vládě jednoho. Buď k vládě absolutistického panovníka nebo k vládě jedné strany. Nikdy nebylo stavovskou monarchií tak, jak ji známe v ostatních zemích Evropy. Ačkoliv mělo Rusko mnoho pokrokových i osvícenských panovníků, kteří se snažili zemi reformovat, společnost nebyla nikdy na reformy připravená a vždy je velice obtížně snášela. Dle mého názoru tento stav souvisel s nízkou vzdělaností obyvatelstva a také s faktem, že veškeré reformy byly nařízené seshora a direktivní formou. Lidé neměli možnost se k reformám vyjádřit či si zvykat na postupně podávaná opatření. Naopak museli přijmout radikální změnu, která byla nařízena jako povinnost, ne možnost. Současně téměř nikdy, a to platí i pro následující období, nebyly reformy dotažené do konce a celý právní vývoj Ruska byl odsouzen k věčné polovičatosti.

Rusko ještě v 19. století bylo nevolnickým státem. Již jen tento fakt svědčí o absolutní zaostalosti státu. V době, kdy se v Rusku zrušilo nevolnictví, v Českých zemích již téměř sto let neplatilo. A tak to bylo s celým vývojem země. Oproti zbytku Evropy byl vývoj Ruska v podstatě o století pozadu. Reformními lety v druhé polovině 19. století se země pomalu začínala nadechovat a vypadalo to, že její zaostalost se začne zmírňovat. Veškeré tyto naděje se však utlumily nástupem cara Alexandra III.

Prvních 20 let 20. století bych charakterizovala jako sérii nešťastných událostí v čele s nerozhodným carem, který neměl k vládnutí vůbec žádné sklony. Jedním z největších neštěstí, které vedly k pádu carismu, bylo právě to, že Mikuláš II. postrádal vladařské schopnosti. Z nastudovaných materiálů jsem nabyla dojmu, že téměř žádné vladařské rozhodnutí, které udělal, nebylo správné. Byl to muž, který byl v nesprávné době na špatném místě. Je velmi pravděpodobné, že by v roli cara uspěl v době tvrdého absolutismu. Již to, že si udržel moc přes Japonskou

válku, první ruskou revoluci a přes dva roky během první světové války, se dá považovat za úspěch.

Lidé se primárně nechtěli zbavit monarchie, proto je pravděpodobné, že kdyby car do roku 1905 ustoupil požadavkům obyvatelstva, zřídil dumu s všeobecným volebním právem, nebo alespoň nepostavil gardu před obyvatele během osudné krvavé neděle, nemuselo k žádné revoluci dojít. Dalším nešťastným krokem bylo opět rozpuštění dvou dum, které carovi nevyhovovaly. Tím Mikuláš opět utužil carskou moc. K nešťastným okamžikům se přidaly i neúspěchy ve válce, kde se opět projevila zaostalost celé země. Lidé se stále více radikalizovali a poprvé se obyvatelstvu znelíbil i sám car. Po únorové revoluci lidé svou důvěru přenesli na Prozatímní vládu, která ale odkládala řešení těch nejdůležitějších otázek, jako svolání dumy a pozemkovou reformu. Myslím si, že právě pozemková reforma „zlomila vládě vaz“ a vláda tak přišla o důvěru obyvatelstva.

Největší úspěch bolševiků souvisel s velkou propagandou. Díky německým penězům si mohli dovolit rozsáhlý tisk propagačního materiálu. Bolševici měli řešení tady a teď, na což obyvatelstvo slyšelo. Po říjnovém převratu jejich snažení neutuchalo. Tisk dekretů a jejich následná distribuce mezi dělníky a rolníky bolševikům zaručila důvěru. Lidé věděli, co dělají a měli pocit, že to nová vláda dělá právě pro ně a že se určitě budou mít lépe než za carismu.

Paradoxem je, že obě revoluce, jak v roce 1905, tak v roce 1917, by pravděpodobně neproběhly, kdyby Rusko nebylo ve válce. Car by měl dostatek vojenských sil na potlačení jakýchkoliv revolučních tendencí. Současně, kdyby se stát vyvíjel tak, jak to vypadalo po první a následně i po únorové revoluci, nemusela by země přecházet z jednoho totalitního režimu do druhého. Komunistický režim byl režimem totalitním. Ačkoliv země měla dost často i pokrokové právní předpisy, v praxi se neužívaly. Již ukázka nedemokratičnosti, která se stala v březnu roku 1917, kdy sověty zavedly tvrdou cenzuru, je výborným příkladem. Socialisté včetně bolševiků hlásali demokratické ideály, ale byli také ochotni pro získání moci porušit nejzákladnější lidská práva.

Resumé

This paper deals with the evolution of state and law in Russia from the middle of the 19th century to the 1917 October revolution. Russia entered the 19th century as a backward country. One of the most important reforms was enacted by Tsar Alexander the second. He cancelled serfdom, reformed the state and municipal governments and likewise the judiciary, the police service and the army. His successor Tsar Alexander the third cancelled almost all of the reforms and Tsar Nicholas the second continued this trend further. One of the primary sources on the 19th and the beginning of the 20th century was the Digest of Laws of the Russian Empire. In the year 1905 the first Russian revolution broke out. The result of that was the establishment of a constitutional monarchy. The Tsar accepted the Fundamental Laws of the Russian Empire, which were considered as the constitution. Furthermore, an elected legislative body was established. The discontent caused by the revolution continued. Stolypin and his reforms were meant to deal with this. The most important reform was the land reform.

Russia entered the first world war along with Great Britain and France. Russia was ill-prepared for war and very soon began to lose. The country struggled with sizeable economic problems, with hunger and cold. In 1917 the February Revolution broke out. It resulted in the abdication of Tsar Nicholas the second. A period by two government rule ensued when the Russian Provisional Government and the Petrograd Soviet were in power. The Bolsheviks with Lenin as their leader overthrew the Provisional Government on the 25th of October and seized power. In June of the year 1918 Lenin ordered the murder of the tsars' family.

резюме

Эта работа посвящена развитию государства и права в России в период со второй половины XIX века до Октябрьской революции 1917 года. Россия вошла в 19 век как очень отсталая страна. Одна из важнейших реформ была принята Александром II. Он отменил рабство, переделал государство и местное самоуправление, судебную систему, полицию и армию. Царь Александр III почти все эти реформы отменил а царь Николай II продолжал в том же духе. Одним из важнейших источников 19 века - и началом 20 века века был «Свод законов Российской империи». В 1905 году разразилась первая русская революция. В результате возникла конституционная монархия. Царь принял «Основные государственные законы», которые считались конституцией. Был также учреждён выборный законодательный орган. Беспорядки, вызванные революцией, так и продолжались. Столыпин и его реформы должны были этим заняться. Самой важной реформой была аграрная реформа.

Россия вступила в Первую мировую войну вместе с Великобританией и Францией. Страна не была готова к войне, поэтому очень скоро Россия начала проигрывать. Страна столкнулась с большими экономическими трудностями, голодом и холодом. В 1917 году в феврале разразилась Февральская революция. Результатом стало отречение царя Николая II. Затем последовал период двойного правления, когда у власти были Временное правительство и Петербургский Совет. 25 октября большевики во главе с Лениным свергли Временное правительство и пришли к власти. В июле 1918 года по приказу Ленина была убита царская семья

Zdroje

PELIKÁN, Dragutin. Dějiny ruského práva. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2000. ISBN 80-7179-432-5.

ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. Dějiny Ruska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-183-2.

BALÍK, Stanislav a Stanislav BALÍK. Právní dějiny evropských zemí a USA: stručný nástin. 4. rozš. vyd. Plzeň Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-273-8.

SCHELLE, Karel a kolektiv. Právní dějiny. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-043-7.

RITTER, Ludvík a USTRJALOV, Nikolaj Gerasimovič. Dějiny ruské od nejstarších dob až do nejnovějšího míru pařížského. V Praze: Tisk a náklad Jar. Pospíšila, 1857. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:b8a7b197-681c-45f7-9783-a273d3802424>

SKŘEJPKOVÁ, Petra a Ladislav SOUKUP. Nedemokratické právní systémy ve vybraných státech Evropy první poloviny 20. století: příspěvek k aplikaci "Principů" E.F. Smidaka. [Praha]: Havlíček Brain Team, 2011. Avenir edice. ISBN 978-80-87109-24-3.

BALÍK, Stanislav a Stanislav BALÍK. Texty ke studiu právních dějin evropských zemí a USA. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. Dokumenty (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 80-86898-28-8.

PEČENKA, Marek a Bohuslav LITERA. Dějiny Ruska v datech. Praha: Dokořán, 2011. ISBN 978-80-86569-14-7.

SCHROEDER Fridrich-Christian; Pelikán Dragutin a Malý Karel Václav. Tři studie z novodobých dějin ruského práva. Praha: Ediční středisko PF UK Praha, 1994. ISBN 80-85889-02-1.

POMERANZ, William; Law and the Russian State, Russia's Legal Evolution from Peter the Great to Vladimir Putin. London: BLOOMSBURY ACADEMIC, 2019. ISBN eBook: 978-1-4742-2424-6.

PIPES, Richard. Dějiny ruské revoluce. Vydání druhé, revidované. Přeložil Hana GOPAULOVÁ. Praha: Argo, 2017. ISBN 978-80-257-2203-9.

VLČEK, Eduard a Karel SCHELLE. Právní dějiny. Brno: Doplněk, 1998. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-7239-019-8.

VLČEK, Eduard. Dějiny státu a práva socialistických zemí: celostátní vysokoškolská učebnice pro studenty právnických fakult studijního oboru právo. Praha: Panorama, 1983. Učebnice (Panorama).

VEBER, Václav. Mikuláš II. a jeho svět: Rusko (1894-1917). Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-7184-793-3.

BALÍK, Stanislav a Michal KUBÁT. Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů. Praha: Dokořán, 2004. Bod (Dokořán). ISBN 80-86569-89-6.

Dějiny evropského kontinentálního práva: vysokoškolská právnická učebnice. 4. upravené vydání. Praha: Leges, 2018. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-268-4.

PACNER, Karel. Osudové okamžiky Československa. Čtvrté, doplněné a rozšířené vydání. Praha: Plus, 2018. ISBN 978-80-259-0871-6.

SCHELLE, Karel a Eduard VLČEK. Obecné dějiny státu a práva v dokumentech. Brno: Masarykova univerzita, 1994. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80.210-0921-7.

Respekt. Lenin dnes. Praha: R-PRESSE, spol. s r.o., 1989. ISSN 0862-6545

Manifest o zdokonalení státního zřízení ze dne 17. října 1905 dostupný také z: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/oct1905.htm>

LENIN, Vladimír Iljič, Dubnové teze, dostupné též z

<https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1917/apr/04.htm#fwV24P024F01>

Právní prakse. Právník Lenin. Roč. IX., 1945